

MAGYAR KÖZJOG

ÍRTA

D^R BALOGH ARTHUR

MÁSODIK KIADÁS

BUDAPEST, 1916.

STAMPFEL-FÉLE KONYVKIADÓHIVATAL

(Révai Testvérek Irodalmi intézet Részv.-Társ.)

Bevezetés.

1. *A magyar közjog, a források és az irodalom.* A magyar közjog azoknak a szabályoknak foglalata, melyek a magyar állam életének jogi rendjét meghatározzák.

A jog azon nyilvánulási formái, ahonnan ezek a szabályok kivehetők, képezik a magyar közjog *forrásait*.

A jogforrás lehet közös vagy különös aszerint, amint általános vagy részleges érvényű jogot tartalmaz. Lehet írott vagy nem írott, aszerint, amit az illető jogalkotó tényező (a törvényhozó vagy a végrehajtó hatalom) Írásba foglalva hirdette ki, vagy az csak tettekben nyilvánul (szokásjog).

Az írott jogforrások a következők:

a) A *törvény*, vagyis azon általános szabály, melyet a törvényesen egybegyűlt országgyűlés elfogadott, a koronás király szentesített és királyi pecséttel ellátva s a törvényes módon kihirdetve lett. A törvény a legnagyobb erejű jogforrás, mert a legfőbb állami hatalomtól: a törvényhozó hatalomtól származik. Törvényt változtatni, módosítani csak újabb törvénnyel lehet.

A régibb törvények első teljes összegyűjtése „Corpus Juris Hungarici” néven 1696-ban adott ki. Ma a törvények az „Országos Törvénytár”-ban jelennek meg. A törvények a naptári év és évenként kezdődő sorszámok szerint idézettek.

b) Az *államszerződések* vagy nemzetközi szerződések, vagy államalkotó szerződések. A nemzetközi szerződéseket Ausztriával vagy egy más idegen állammal kötjük. Az államalkotó szerződések az egész állam és annak valamely

területrésze közt jönnek létre. Ilyen a magyar-horvát egyezmény (1868: XXX. t.-c.)

c) A *királyi kiváltság* (privilégium) a koronás király által egyeseknek vagy testületeknek, adott jog.

d) A *kormányrendeletek* a végrehajtó hatalom jogalkotásának nyilvánulásai. Ezek királyi vagy miniszteri rendeletek lehetnek. Kihirdettetnek a hivatalos lapban, gyűjtetnek a „Rendeletek Tára”-ban.

e) A *helyhatósági szabályrendeletek* az önkormányzati alakzatok (törvényhatóságok, rendezett tanácsú városok és községek) által saját belügyeikben hozott rendelkezések.

f) Az *uralkodó család házi szabályai* csak valamely magyar törvénynél fogva magyar közjogi források, amennyiben t. i. magyar törvény azokat kifejezetten elfogadta.

Nem írott jogforrás a *szokás*. Ilyet alkothat nemcsak a nép, hanem a többi jogalkotó tényezők is: király és országgyűlés, a kormány, az önkormányzat. írott szokásjogi főforrásunk Werbőczy Hármaskönyve (1517, idézve: H. K.), melyet az 1514-iki országgyűlés átvizsgált és helyeselt.

A magyar közjog *irodalmának* rendszeres művelése a XVII. század elején veszi kezdetét, azonban szigorúan tudományos alapon álló objektív irányú államjogi művekkel csak a XIX. században találkozunk. Az egész közjogra kiterjedők: Artner, Schödel, Beck, Grossing művei. Rendszeres, tudományos mű: Rosenmann: *Jus publicum Regni Hungariæ*. Bécs. 1791. (Szerzője Ürményi József). Tendenciózus, téves fejtegetésekkel telt munka Gustermann: *Ungarisches Staatsrecht*. Bécs. 1818. Kiváló értékű s ma is tekintélyként idéztetni szokott mű: Cziráky Antal gr.: *Conspectus iuris publici regni Hungariæ*. Bécs. 1851. – Virozsil: *Jus publicum regni Hungariæ c. alatt* (Bécs, 1850.) megjelent műve nagy történeti apparátussal írott mű. Récsi: *Magyarország közjoga*, Pest, 1861. főleg Czirákyt követi. Ujabb rendszeres munkák: Korbuly Imre: *Magyarország közjoga*, Kiss István: *Magyar köz-*

jog; Nagy Ernő: Magyarország közjoga, Horváth János: Magyar királyság közjoga, Kmety Károly: Magyar közjog és jelen mű szerzőjének: A magyar államjog alaptanai c. műve.

A nagy számban megjelent monográfiák közül kiemelendő Deák Ferencnek Lustkandl ellen írt Adalék a magyar közjoghoz c. műve, mely államjogunk legnevezetesebb kérdéseire állandó becsű dolgozat.

2. §. *A magyar állam.* A magyar állam neve régebben „Magyarország és kapcsolt részei” volt, jelenleg pedig „Magyarország és társországai”, utóbbiak alatt értetvén Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok. Használt kifejezések még: „a magyar korona (a magyar szent korona) országai”, „Szent István koronájának országai”, vagy Szent István koronája alatti országok”. Az uralkodási formára utalva: magyar királyság; továbbá magyar birodalom.

A magyar állam egyeduralmi (monarchikus) állam, vagyis oly állam, melyben egy ember: a király nem ugyan kizárólag, de az összes szuverén funkciókat döntő erejű jogosítványokkal végzi s az egyetlen az államban, aki szuverén, jogi felelősséggel tényeiért nem tartozik. A magyar állam jelenleg örökösödési monarchia (1687: IL, 1723: L, IL); a koronát örökli a Habsburg-Lotharingiai uralkodóház (a kijelölt nőágakból származó s törvényes kellekkel bíró trónörökösök). – Továbbá a magyar állam korlátolt, alkotmányos monarchia, vagyis a főhatalom meg van osztva a király és nemzet között. – Kormányzati formájára végül a magyar állam parlamenti kormányzatú állam, miután benne az állami főtényezők közt a fősúly az országgyűlésnél van; az országgyűlés törvényhozó jogain kívül a végrehajtó hatalomra is mérvadó befolyást gyakorol.

3. §. *A magyar állam egysége és függetlensége.* Magyarország (az 1848 óta vele teljesen egyesült Erdélylyel) a társországait képező Llorvát-Szlavonországokkal, valamint Fiumével együtt oszthatatlan egységet képez. Az államegységet kifejezi a korona; az állam egész terü-

lete a korona területe az állam összes tagjai a koronatagjai, alattvalói, az egész államban a korona hatalma gyakoroltatik. A magyar állam eavsége biztosítva van 1723: I. t.-c.-ben, mely kimondja, hogy a Szent István koronájához tartozó területek a király által feloszthatatlanul együtt birtoklandók. A trónra lépő királyok a királyi hitlevelekben (1. pont) ezen törvényes rendelkezés fentartását külön is megígérik.

A magyar állam más államokkal szemben független volt minden időkben, függetlenségét nem egy oldalról jött támadásokkal szemben (német-római birodalom, kelet-római birodalom, római szentszék, török uralom) folyton fentartotta. A mohácsi vész után mint független, önálló állam választja meg Magyarország I. Ferdinándot királyául, neki s utódainak (1547: V.), ez által a Habsburg-háznak, biztosítván a trónt, bár a trónörökösödés rendje még nem volt megállapítva. A Habsburg-ház fiági örökösödése megállapítatik az 18G87: II. t.-c.-ben, a kijelölt nőágak örökösödése pedig az 1723:1. és II. t.-c.-ben (pragmatika szankció). A pragmatika szankció azonban Magyarország függetlenségét nem érintette.

Már az 1715: III. t.-c. kimondja, hogy a király Magyarországon soha másképp uralkodni nem fog, mint az országnak eddig hozott s jövőben országgyűlésikig hozandó saját törvényei szerint és így más tartományok kormányzati módját és törvényeit Magyarországra behozni nem fogja. Ugyanezt elismeri az 1723: III. t.-c. Az 1791: X. t.-c. (az ország függetlenségéről) pedig újból kifejezi, hogy ámbár az uralkodóbáz nőágának az 1723:1. és II. t.-c.-cikkben Magyarországra nézve megállapított örökösödése ugyanazon személyt illeti, kit a megállapított örökösödési rend szerint elválaszthatatlanul és feloszthatatlanul bírándó örökös tartományokban illet az uralkodás, Magyarország mindazáltal szabad ország s egész országlási formájára nézve független, semmi más országnak vagy népnek lekötve nincsen, hanem saját önállással és alkotmánnyal bír s ebben a király csak az

ország saját törvényei szerint, nem pedig más tartományok módjára, uralkodhat és kormányozhat. Az 1791: XII. t.-c. ugyanezt megerősíti a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom törvényes gyakorlatára nézve.

I. Ferenc 1804-ben az ausztriai császári címet felvéve, ugyanezen év augusztus 17-én kelt leiratában biztosította Magyarország alkotmányos önállóságának, a magyar királyi méltóságának sértetlen fenmaradását.

Az 1867:-XII. t.-c. által bizonyos ügyek (közös külügy, közös hadügy s e kettőre vonatkozó pénzügy) kivétettek a magyar végrehajtó hatalom s részben az országgyűlés illetékessége alól, a közös miniszterekre s a delegációkra ruházta. Azonban e törvény a magyar állam függetlenségén csorbát nem ejtett; életbelépésének az lévén alapföltétele, hogy Magyarország alkotmányos önállása sértetlenül fentartassék. A magyar állam törvényes függetlenségének, szabadságának fentartását biztosítja a király a koronázási hitlevélben és esküben.

4. §. *Az alkotmány és biztosítékai.* Az alkotmány azoknak a jogszabályoknak összesége, melyek az állam szervezetét és az államhatalom működését, valamint az állampolgárokhoz való viszonyát megállapítják. – A magyar alkotmány tételei nincsenek egyetlen alaptörvényben, iroit alkotmánylevélben (charta-ban) összefoglalva, hanem annak egyes részleteit a nemzet ezeréves állami élete folyamán fokozatosan alakította ki, vagyis a magyar alkotmány történeti alkotmány.

Az alkotmány biztosítékai alatt amaz intézményeket értjük, melyek különösen alkalmasak arra, hogy a nemzet s az állampolgárok jogai biztosíttassanak. Ily intézmények: a koronázás; az országgyűlés adó- és újoncmegajánlási joga; a miniszteri felelősség; az önkormányzat azon joga, melynél fogva a törvényhatóságok az országgyűlésileg meg nem szavazott adók tényleges behajtására és az országgyűlésileg meg nem ajánlott újoncok tényleges kiállítására vonatkozó kormányrendeleteket végrehajtani nem kö-

telesek; a nép részvétele a bírói hatalom gyakorlásában az esküdtszéki intézmény által; a bírói függetlenség; a sajtószabadság, a politikai szó-lás- és véleményszabadság; a passzív ellenállási jog, melynél fogva ha az állampolgárok a végrehajtó hatalom törvénytelen rendeleteivel szemben passzív magatartást tanúsítanak, e magatartásuk nem büntetettik; végül a sérelememelési (panasz-) jog.

I. A terület.

5. §. *Az államterület.* A magyar államterület a földterület egy meghatározott része, mely a magyar államhatalomnak alá van vetve. Az a terület, mely ma alá van vetve a magyar államhatalomnak, a *tényleges államterület.* A terület azonban különböző időszakokban különböző történeti alakulásokat mutat.

A magyar állam *tényleges területét* képezik:

1. A *szoros értelemben vett Magyarország*, mellyel az előbb országos különállással bírt Erdély teljes államegységbe olvasztva van, úgy hogy ma már részt nem képez. (1848: VII.)

2. *Horvát-Szlavon- és Dalmátországok*, mely országokból azonban Dalmácia tényleg nem tartozik a magyar koronához. Ezek Magyarország társországait képezik, széles körű országos autonómiával.

3. *Fiume* a magyar koronához csatolt külön testet (separatum sacrae regni coronae adnexum corpus) képez (Mária-Terézia 1778-iki diplomája). Az 1868: XXX. t.-c. 76. §. szerint Fiume autonómiája a magyar országgyűlés, Horvát-Szlavon-Dalmátországok országgyűlése és Fiume városa közt közegyetértéssel lett volna megállapítandó. Ez nem sikerülvén, 1871-ben a ma is fennálló provizórium lépett életbe. A törvényhozást Fiuméra nézve is a magyar országgyűlés gyakorolja.

Fiume és kerületének kormányzata élén a kormányzó áll, kit a király nevez ki. A kormányzó a beligazgatási ügyekben a minisztérium közege s vezeti Fiume és kerülete közigazgatását. Az igazságszolgáltatás tekintetében Fiumében külön kir. törvényszék működik. A vallás- és közoktatásügy tekintetében Fiume város és kerülete szintén a magyar minisztérium alatt áll, kivéve az ottani horvát gimnáziumot. Fiume

státutumalkotási joggal bír; a státútumokat a városi képviselőtestület közreműködése mellett a kormányzó állapítja meg és a minisztérium hagyja jóvá.

A kormányzónak jogában áll a közgyűléseken elnökölni. A város ügyeit a városi tanács vezeti, melynek élén a polgármester (podesta) áll. A kormányzó mellett a kormányzói tanács áll fenn. (1901: IX.).

6. §. *Bosznia és Hercegovina viszonya a magyar államhoz.* A berlini szerződés (1878 jul. 13.) megállapítja, hogy Boszniát és Hercegovinát Ausztria és Magyarország szállja meg (okkupálja) és igazgassa” (1879: VIII. t.-c.) 1908-ban Ő Felsége uralkodói jogait ezen tartományokra is kiterjesztette, vagyis azokat annektálta, miáltal Törökországnak minden joga megszűnt. A tartományok közjogi helyzete, vagyis az hogy Magyarországhoz vagy Ausztriához tartoznak-e, azonban nem lett meghatározva. Miután a kél állam törvényhozásának hozzájárulása szükséges azon viszonyoknak minden megváltoztatásához, melyben e tartományok a monarchiához állottak, ennél fogva Bosznia és Hercegovina hovatarozása törvény által lesz meghatározandó.

A tartományi önkormányzatot és a tartományi illetőséget az 1910 február 17-én kelt legfelsőbb elhatározás szabályozza.

Amíg a tartományok hovatarozása törvényhozásilag el nem döntenek, Ő Felsége uralkodói jogait a tartományokban magyar királyi és osztrák császári minőségében gyakorolja, a közös minisztérium által, a magyar és az osztrák kormány befolyásával. (1880: VI.)

Az országos kormány áll a főnökből és a polgári adlátusból, az osztályfőnökökből és egyéb hivatalnokokból. A tartományi törvényhozás hatáskörét az idézett legfelsőbb rendelet (szabályzat) állapítja meg. Tagjai virilisták (20) és öl évre választott képviselők (72). A képviselőválasztói jog minden 24 éves, tartományi illetőségű férfit megillet, ha abból kizárva nincs, önjogú és ott egy év óta állandóan tartózkodik. A választás három kúriában történik.

A polgári és politikai jogok alapja a tartományi illetőség. Ezt magyar vagy osztrák állampolgár is megszerezheti anélkül, hogy állampolgárságát elveszítené. Megszerezhető: leszármazás, törvényesítés, férjhezmenetel, adományozás által, továbbá magyar vagy osztrák állampolgárok megszerzik, ha az ottani közszolgálatban alkalmaztatnak. A tartományi illetőség csak a tartományi kötelékbe tartozást jelenti, nem valami külön állampolgárságot, mert állampolgárságuk meghatározva nincsen.

7. §. *Az ország integritása.* Az ország *integritása* (területi vagy jogi integritás) megköveteli, hogy a magyar állam egész területe a magyar főhatalomnak legyen alávetve. Az állam területe csak a törvényhozás által változtatható.

A *politikai integritásnál* fogva pedig az államterület semmi része se vehető ki az ugyanazon magyar alkotmányos közjogi szervezettel, törvényhozással és kormányzattal.

8. §. *A magyar állam címerei és színei.* Magyarország címere függélyes vonallal két egyenlő részre osztott címerpajzs, jobbfelén váltakozva nyolc vörös és ezüst pólya, balfelén vörös mezőben hármás zöld dombon nyílt aranykoronából kiemelkedő kettős kereszt, a pajzs felett Szent István koronája. Horvátország címere: 20 ezüst és ugyanannyi vörös kocka. Szlavóniáé két vízszintesen futó folyó által három mezőre osztott címerpajzs. A felső és alsó mező kék, a középső zöld; a felső mezőben egy csillag, a középsőben jobbfelé szaladó nyest látható. Dalmácia címere: kék mezőben három koronás leopárdfej. Magyarország színei: vörös-fehér-zöld, egymás alatt. A társországok színei: vörös-fehér-kék.

II. A nép.

9. §. *Az állampolgárság.* A magyar állam népét mindazok alkotják, kik a magyar államhoz tartoznak, állandóan a magyar állam főhatalma alatt állanak. Ezek a magyar állampolgá-

rok. A magyar korona összes országaiban az állampolgárság egy és ugyanaz.

A horvát-szlavonországiak is magyar állampolgárok, de ezek horvát országos illetőséggel bírnak, t. i. a külön horvát-szlavón országos hatóságok alá tartoznak.

Az állampolgárságról az 1879. L. t.-c. intézkedik. Az állampolgárság *megszerzési módjai*:

a) leszármazás által megszerzik az állampolgárságot a magyar állampolgár törvényes gyermekei, valamint magyar állampolgárnő törvénytelen gyermekei akkor is, ha a születési hely külföldön van;

b) törvényesítés által megszerzi az állampolgárságot magyar állampolgárnak külföldi nőtől született törvénytelen gyermeke, ha a hazai törvények értelmében törvényesítettik;

c) házasság által megszerzi az állampolgárságot azon külföldi nő, ki magyar állampolgárhoz megy férjhez;

d) honosítás által azon külföldi szerzi meg az állampolgárságot, ki honosítási okiratot, vagy honosítási (királyi) oklevelet nyer s a magyar állampolgári esküt vagy fogadalmat leteszi.

Elvész az állampolgárság:

a) elbocsátás által, ez iránt béke idején a belügyminiszter, Horvát-Szlavonországban a bán határoz;

b) a belügyminiszter (a bán) kimondhatják az állampolgárság elvesztését arra, ki engedélyük nélkül más állam szolgálatába lépett, ha feszolításukra e szolgálatból ki nem lép;

c) ki a magyar kormány (vagy az osztrák és magyar közös miniszterek) megbízása nélkül tíz évig megszakítás nélkül külföldön tartózkodik, elveszti állampolgárságát;

d) törvényesítés által elvesztik az állampolgárságot azon gyermekek, kik külföldi állampolgársággal bíró természetes atyjuk hazája törvényei értelmében törvényesítettnek;

e) házasság által elveszti állampolgárságát az a nő, ki nem magyar állampolgárhoz megy férjhez.

10. §. *Ar állampolgárok jogi állása.* Az állam-

polgárok ma ugyanazon kötelességekkel és jogokkal bírnak az állam irányában. Ez az *állampolgári jogegyenlőség*.

A) *Az állampolgári kötelességek:*

a) Az állampolgárok a törvényeknek s a törvényes hatósági rendeleteknek *engedelmséggel*, a király és a magyar állam iránt *hűséggel* tartoznak.

b) A *tankötelességnél* fogva minden szülő, vagy gyám köteles gyermekét vagy gyámoltját, életük 6-ik évének betöltésétől a 12., illetve 15-ik év betöltéséig nyilvános iskolába járatni. (1868: XXXVIII).

c) A *közteherviselésnél* fogva mindenki tartozik a közszükségletek fedezésére pénzbeli és természetbeni közszolgáltatásokkal egyaránt és aránylagosan hozzájárulni (1848: VIII.).

A fegyveres erő mozgósított (hadi állományra kiegészített) részeinek szükségleteire, valamint a hadviselés érdekében szükséges védelmi intézkedésekhez a törvényben megállapított hadiszolgáltatások (személyes szolgálatok, járművek átengedése, ingatlanok rendelkezésre bocsátása stb.) vehetők igénybe. (1912: LXVIII.)

d) A hadkötelezettséget újabban a véderőről szóló 1912: XXX. t.-c. és a honvédségről szóló 1912: XXXI. t.-cikkek szabályozzák.

A *hadkötelezettség* általános és azt minden állampolgárnak személyesen kell teljesíteni. A fegyveres erő áll a közös haderőből, a honvédségből és a népfölkelésből.

A *közös haderő* (közös hadsereg és haditengerészet) hivatása az osztrák-magyar monarchia két államának külső ellenségek ellen való megvédése és a belső rend és biztonság fentartása.

A *rendes szolgálati kötelezettség* tart: 1. a közös hadseregben: a) általában két évig a tényleges szolgálatban és tíz évig a tartalékban; b) a lovasságnál és lovagló tüzérségnél három évig a lényeges szolgálatban és hét évig a tartalékban; c) a póttartalékba beosztottakra tizenkét évig; 2. a haditengerészetnél: négy évig a tényleges szolgálatban, öt évig a tartalékban és három évig a tengervédben.

A *honvédség* háború idején a közös hadsereg támogatására és a belvédelemre, béke idején pedig a belső rend és biztonság fentartására is van hivatva. A rendes *szolgálati kötelezettség* tart: a) általában két évig a tényleges szolgálatban és tíz évig a tartalékban; b) a lovasságnál és a lovagló tüzérségnél három évig a tényleges szolgálatban és hét évig a tartalékban; c) a póttartalékba beosztottakra nézve tizenkét évig.

A honvédségnek az államterületen kívül való alkalmazását csak a törvényhozás engedheti meg esetről-esetre. Ha az országgyűlés együtt nincs s a halasztásból veszély származnék, a király az ősszminisztérium felelőssége mellett elrendelheti a honvédségnek az ország határán kívül álló alkalmazását, de a legközelebb összeülő országgyűlés jóváhagyása kikérendő.

A honvédség szolgálati és vezénynyelve Magyarországon a magyar, Horvát-Szlavón- és Dalmátországokban a horvát. Zászlója a király nevének kezdőbetűit, az ország színeit s a magyar állam címerét, Horvát-Szlavón- és Dalmátországokban pedig a király nevének kezdőbetűit, a magyar állam címerét és a társországok színeit viseli. A jelvények, fegyverek, fölszerelés és szabályok a hadseregével egyenlők. A honvédség béke idején a honvédhatóságok alatt áll, háború és fegyvergyakorlatok idején azonban a vezérlés a közös hadsereggel együttesen gyakoroltatik a király által kinevezett hadvezér útján.

Az *állítási kötelezettség* a hadképességnek megállapítása céljából a sorozó (vagy felülvizsgáló) bizottság előtt való megjelenésnek a kötelességét jelenti. Az állítási kötelezettség azon naptári év január 1-ével kezdődik, melyben a védköteles 21-ik évét betölti és azon naptári év december 31-éig tart, melyben a hadköteles 23-ik életévét betölti. A rendes újoncállítás a közös hadsereg, haditengerészet és honvédség részére évenként március 1-től április 30-áig fogatosítottatik, amennyiben az országgyűlés az

azon évre kiállítandó újoncokat már megajánlotta. A hadköteles azon járásban tartozik előállani, melyben községi illetőséggel bír. Az Ugyanazon naptári évben született hadkötelesek egy korosztályt alkotnak. Az újoncállításra évenként három korosztály hivatik fel.

A közös hadseregben és a honvédségben az *egy évi önkéntesség kedvezményét* (egy évi tényleges és 11 évi tartaléki szolgálat) azok élvezik, kik legkésőbb azon évi október 1-ig, amelyre besoroztattak, valamely nyilvános, vagy nyilvánossági joggal felruházott középiskolát, vagy ezekkel egyenjogúsított tanintézetet sikeresen bevégeztek.

Továbbá azok, kik a jelzett időpontig az említett jellegű középiskolának hat osztályát, vagy ezzel egyenjogúsított tanintézetnek két első évfolyamát mint rendes tanulók sikeresen elvégezték s ezenkívül az előírt külön vizsgát letették. Végül azok, kik a jelzett időpontban valamely nyilvános népiskola, polgári iskola vagy tanítóképző-intézet tanerői, vagy ez utóbbinak végzett növendékei, továbbá a gyengeelméjű vagy elhagyott gyermekek számára fennálló nyilvános nevelőintézet tanerői.

A *póttartalék* rendeltetése háború alkalmával a hadseregben és a honvédségben támadó fogyaték pótlása. Póttartalékba osztatnak: *a)* a fölös számban besorozottak, vagyis az évi újoncszükséglet fedezése után fennmaradó újoncok; *b)* papok és papjelöltek; *c)* akik örökösödés útján jutottak valamely mezei gazdaság birtokába, ha abban maguk gazdálkodnak s ezen gazdaság földjövedelme elegendő egy öttagú család önálló fen tartására, de nem haladja túl e jövedelem négyszeresét; végül *d)* a családfentartók. A póttartalék béke idején tíz hét alatt katonailag kiképeztetik s azontúl rendszerint csak fegyvergyakorlatokra hivatik be. Az első évfolyambeli tartalék és a három legifjabb sorozási évfolyambeli póttartalék, amennyiben ezt különös körülmények megkövetelik, az elkerülhet len szükség mérve szerint és ennek tartamára Ő Felsége

parancsára béke idején is visszatartható, illetőleg behívható. (1888: XVIII., 1912: XXX. és XXXI. t.-cikkek.)

A közös hadsereg részére a magyar katonák »róna országából állított újoncok és póttartalékosok a magyar seregtestekbe osztandók le.

Az új véderőtörvény ékkel egyidejűleg a *katonai büntető bíraskodás* is törvény általi szabályozást nyert (1912: XXXII. t.-c. a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról, 1912: XXXIII. t.-c. a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról.)

B) *Az állampolgárok jogai.* 1. *A polgári jogok:*

a) *a személyes szabadság (1818:11L),*

b) *a tulajdon sérthetetlensége (1848: III. IX-XV.),*

c) *a vallásszabadság, melyet újabban az 1894: XXXI. és 1895: XLIII. t.-cikkek (az u. n. egyházpolitikai törvények) szabályoznak. Ezek szerint: mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást, ezt a törvények s a közérkölciség korlátai közt külsőleg is' kifejezheti s gyakorolhatja; a polgári, és politikai jogok gyakorlására való képesség a vallástól független; vallási hite vagy egyházi szabályai senkit sem mentenek fel törvényes kötelessége teljesítése alól; a törvényes feltételek mellett szabad mindenkinek a kilépés valamely vallásfelekezetből, vagy a belépés valamelyikbe (1895: XLIII.); a világi jogban érvényes házasság kötését világi jog szabályozza (1894: XXXI.).*

Törvényesen bevett vallások: a római és görög katolikus, a görögkeleti, az evangélikus református (helvét), az ágostai evangélikus, az unitárius és az izraelita. Azon állampolgárok, kik *törvényesen elismert vallásfelekezetté* kívannak alakulni, tartoznak: legalább egy egyházközség felállítását és fentartását s a felekezetükhöz tartozó gyermekek iskolai hitoktatását biztosítani; szervezeti szabályait jóváhagyás végett a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bemutatni.

Mindenkinek, ki tizennyolcadik életévét be-

töltötte – férjhezment nők e kor elérése előtt is – jogában áll valamely törvényesen bevett vagy elismert vallásfelekezetből kilépni, vagy abba belépni, vagy felekezeten kívül maradni.

A katolikus egyház hat századig uralkodó vallás volt. A magyar állam megalakításában kiváló tényező volt, azért a katolikus vallás és az állam közt a viszony szorosabb, állása a többi felekezetekénél kitűnőbb. A királynak római katolikusnak kell lenni, a koronázási szerződés egyházi része a római katolikus vallás szerint a római katolikus papság részvételével történik, főpapjai az országgyűlés főrendi tábláján kaptak helyett (1608: k. ii. I., 1885: VII.). A róm. kath. egyház káptalanjai és konventjei mint hiteles helyek törvények és kir. privilégiumok által nyert hatáskörükben nevezetes jelentőséggel bírtak.

A protestáns vallás szabad vallásgyakorlatát s követőinek polgári és politikai jogokban részesedését a bécsi (1606) és a linzi (1645) béke, illetve az ezeket becikkelyező 1608: k. e. és 1647: V. t.-cikkek biztosítják, az 1791: XXVI. t.-c. pedig a protestánsok jogállapotát részletesebben szabályozza. Az 1848: XX. t.-c. kimondja a protestáns vallás egyenlőségét és viszonyosságát a többi bevett vallásfelekezetekkel s ezt az 1868: LIII. t.-c. vitte keresztül.

A görög nem egyesültek szabad vallásgyakorlatát és a polgári és politikai jogok élvezetét az 1691: XXVII. t.-c. biztosítja. Belső szervezetét a Declaratorium Illyricum (1799) és királyi privilégiumok s legfelsőbb rendeletek szabályozzák. Az 1848: XX. t.-c. a bevett vallások kölcsönösségét és viszonyosságát rájuk is kiterjeszti, az 1868: LIII. t.-c. pedig viszonyát a többi vallásfelekezetekhez az egyenlőség s viszonyosság alapján szabályozza.

Az unitárius vallást az 1848: XX. t.-c. veszi fel a bevett vallások közé, az egyenlőséget és viszonyosságot az 1868: LIII. t.-c. szabályozza.

A zsidó vallást 1867-ig túrt vallásnak tekintették; az 1867: XVII. t.-c. a polgári és politikai jogok tekintetében a bevett vallásfelekezetekkel

egyenjogúsította, a fennállóit köz- és magánjogi korlátozásokat megszüntetvén. Azonban, miután az 1868: LM. l.-c. csak a bevett keresztény vallásfelekezetek egyenlőségét és viszonyosságát szabályozta, a zsidó vallás a bevett vallásfelekezetekkel egyenlővé nem tétetett. Az 1878: V. és 1879: XL. t.-c. óta elismert vallás, az 1895: XLII. t.-c. óta pedig törvényesen bevett vallás, kiterjesztvén az utóbbi az 1868: LUI. t.-c. rendelkezéseit részben az izraelitákra is. Az izraeliták jogállása ma nagyjában ugyanaz, mint a többi elismert vallásfelekezeteké. De azok a speciális törvényes rendelkezések, melyek a régi bevett vallásokra vonatkoznak, ma is fennállnak (így a nádorságra, koronaórségre).

d) A *gyülekezési és egyesülési szabadság*. Politikai gyűlések, népgyűlések, gyülekezetek 24 órával előbb bejelentendők a közigazgatási hatóságnál. A hatóság a bejelentést tudomásul veszi, de azt megtagadhatja, ha a közrendet s közbékét veszélyeztetettnek látja. Az egyesületek alapszabályai a törvényhatóság útján a belügyminiszternek jóváhagyás végett bemutatandók.

e) A *sajtószabadságnál* fogva gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közzölheti és terjesztheti (1818: XVIII., 1914: XIV.)

f) A *tanszabadság* a tanítás és tanulás szabadságát foglalja magában (1868: XXXVIII., 1818: XIX.).

g) A *nemzetiségi egyenjogúság* (1868: XLIV.). Magyarország összes honpolgárai politikailag egy nemzetet képeznek: az oszthatatlan, egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiségű legyen is, egyenjogú tagja. Az állam hivatalos nyelve, a törvényhozás, kormányzat s igazságszolgáltatás nyelve a magyar. A közigazgatási és bírói hivatalokra a különböző nemzetiségekből a szükséges nyelvekben jártas, különben is alkalmas személyek lehetőleg alkalmazandók. A törvényhatóságok jegyzőkönyvei az állam hivatalos nyelvén vezetnek, de a bizottsági tagok egy ötöde más nemzetiségi nyelvet is kívánhat. A községek maguk választják jegyzőkönyvi s ügyviteli nyelvüket. A

jegyzőkönyv azon nyelven is vezetendő, melyet a községi bizottság egy ötöde kivan.

h) A kérvényezési jognál fogva a honpolgárok kérelmekkei a királyhoz, az országgyűléshez, a kormányhoz és egyéb hatóságokhoz fordulhatnak. A *sérelememelési* vagy *panaszjognál* fogva a polgári és politikai jogok megsértése ellen" az egyes állampolgárok, testületek, a törvényhatóságok és községek az illetékes felsőbb hatóságnál, sőt a királynál is orvoslást kereshetnek. Az országgyűlés a királyhoz fordulhat panasszal.

Háború esetén a kormány egyes alapjogok felfüggesztésére kivételes hatalmat vehet igénybe (a személyes szabadság, egyesületi és gyülekezeti szabadság, sajtószabadság tekintetében (1912: LXIII).

2. A *politikai jogok*. Míg a polgári jogok az egyesnek az államhatalom által elismert és garantált természetes jogszféráját foglalják magokban, a *politikai jogok* által az egyes egyenesen a közhatalom részesévé lesz, főleg az országos képviselői választói jog és a megválaszthatóság által. A politikai jogok feltétele: az állampolgárság, a férfinem, bizonyos életkor, a polgári jó hírnév és becsület. A politikai jogokhoz tartozik a *hivatalképesség* is.

A politikai jogok bizonyos bűntények vagy vétségek elkövetése miatt a bíróság által mellékbüntetésképen, a szabadságvesztés büntetésének kiállításától számított bizonyos időre felfüggesztetnek. A politikai jogok felfüggesztése következtében az illető nem lehet tagja az országgyűlésnek és a törvényhatósági vagy községi képviselőtestületnek, nem lehet esküdtszéki tag, nem bír választói joggal az országos képviselői, törvényhatósági vagy községi választásoknál (1878: V.).

III. Az államhatalom.

11. §. *Az államhatalom a magyar államban.* Az államhatalom (főhatalom) az állami legfőbb akarat érvényesülése. Az államhatalom alanya,

a magyar közjogi felfogás szerint, Magyarország szent koronája (*sacra Regni Corona*). Ez minden közhatalom forrása. A király a főhatalom birto-kosa, mert a koronát ő viseli; de a nemzet is részese a főhatalomnak, mert a koronában a nemzet is benne van. A korona viselője: a király és tagjai, vagyis az állampolgárok összesége, a 'nemzet, együtt képezik a szent korona egész testét (*totum corpus sacrae Regni Coronae*). Až államhatalom *közös* a király és a nemzet közt. Az államhatalom főtényezői tehát: a király és a nemzet, illetve az ezt képviselő országgyűlés. Az államhatalom nálunk mindig *közhatalmi* természetű volt, vagyis nem a király magántulajdonának tekintetett.

Az államhatalom működésének három fő-iránya van (1790: XII., 1869: IV.): a törvényhozó hatalom, mely a főhatalomnak legfőbb szabály-alkotó működése; a végrehajtó hatalom, mely az állami akaratot végrehajtja és a bírói hata-lom, mely a jogrend fentartását eszközli. A főha-talom ezen három ága között legfőbb a törvény-hozó hatalom, ezzel szemben a másik kettő alá-rendelt funkciót végez.

Ezen három államhatalmi ág közül a tör-vényhozó hatalom teljesen meg van osztva a király és a nemzet közt. A végrehajtó hatalom a királyé, ki azt az alkotmány által rendelt szervek útján gyakorolja, de abban a nemzet is részt vesz és pedig közvetlenül az önkormány-zat által. A bírói hatalom is a királyé, az ő nevé-ben gyakoroltatik a királyi bíróságok által, de azért részt vesz a nemzet is a bírói hatalom gyakorlásában némely önkormányzati szervek bíráskodása (szolgabírói, rendőri bíráskodás), valamint az esküdszéki intézmény által (1897: XXXIII.).

A) *Az államhatalom főtényezői. 1. A király.*

12. §. *A király jogállása.* Az államhatalmat a király személyesíti s *alakilag az egészen* a királyt illeti, mert a törvény mint királyi végez-mény jelenik meg, a végrehajtás és bírói hata-lom a királyé. A királyi hatalom átruházott ter-mészetű, mert a korona által szállítatik át a

királyra (Hk. I. 3 , II. 3.), továbbá korlátozott, mert azt a király az alkotmány szerint köteles gyakorolni. (1790: XII.). A királyi hatalom a szent korona egész területén egy és ugyanaz.

A király szuverén, ezért címe: Felség, továbbá „apostoli” királynak nevezetik. Felelőségre nem vonható. Személye szent és sérthetetlen (1848: III.). Külön pecsétekkel él és udvartartással rendelkezik. Külön teljes magyar udvartartás ma tényleg nincsen, de fontosabb közjogi aktusoknál magyar udvari méltóságok teljesítenek szolgálatot. Az udvartartás költségei Ausztriával közös ügyet nem képeznek, azt a magyar országgyűlés külön ajánlja meg (9 millió 300 ezer K.). A királyi székhely Budapest.

Háromféle királyi címet különböztetünk meg: a nagy cím a király összes címeit magában foglalja (azokat is, melyek nem mint magyar királyt illetik meg); a közép cím csak a nevezetesebb országok címeit foglalja magában; a kis cím pénzekben használtatik. Utóbbira nézve az 1868: XXX. t.-c. megállapítja, hogy a magyar korona országai által veretendő pénzekben a királyi címbe a „Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok királya” cím veendő fel.

Hogy az ausztriai császári cím használata mellett Magyarország önállósága kellő kifejezést nyerjen, az 1868. november 14-iki legfelsőbb rendelet értelmében a királyi felségjogok körébe eső cselekvényeknél, különösen az idegen hatalmakkal kötendő államszerződésekben következő címek alkalmazandók: „Ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya”, vagy „Ausztriai császár és Magyarország apostoli királya” röviden: „Ő Felsége a császár és király” vagy „Ő császári és apostoli királyi Felsége.”

13. §. *A királyi hatalom elnyerési módja.* A királyi hatalom megszerzésének módja 1687-ig, a Habsburg-ház fiörökösödésének megállapításáig, a választás volt. Az 1687: II. t.-c. az elsőszülött fiútódok örökösödését kimondja az I. Lipót leszármazóira; az 1687: III. t.-c. ugyanezt II. Károly fiivadékaira is kiterjeszti. A jelenlegi

örökösödési rendet az 1723: L, II. és III. t.-cikkek állapítják meg. E szerint abban az esetben, ha III. Károly fiútódok nélkül halna el, a magyar korona megilleti, és pedig ugyanazon elsőszülöttségi örökösödési rend szerint, melyet III. Károly örökös tartományaiban megállapított: első sorban III. Károly lányait s ezek fi- és leánymaradékait, ezek kihaltával I. József leányait s ezek fi- és leánymaradékait, ezek kihaltával I. Lipót leányait s ezek fi- és leánymaradékait. Az itt kijelölt nőágak teljes kihalása után pedig a szabad királyválasztás visszaszáll a nemzetre.

III. Károly, I. József és I. Lipót leszármazol egy-egy főágot képeznek. Ezek trónra jutnak ebben a sorrendben, tehát amíg az első főágban (III. Károly) vannak örökösök, addig a második főág (I. Józsefé) nem következhetik (ági örökösödés). Mindaddig, míg a főágban férfi van, nő nem örökölhet, de ha férfi nincs, következik azon főágban a nő és csak ha egy főágban nincs se férfi, se nő, akkor megy át az örökösödés a következő főágra (vegyes ági örökösödés). Az örökösödés továbbá az *elsőszülöttség rendjét* követi (*successio primogenitura*), vagyis mindig az első, illetve idősebb fízülött lép a trónra.

Annak, ki a trónt elnyeri, amellet, hogy a fenti örökösödési rend szerint soron kell lennie, még kell, hogy: római katolikus vallású, törvényes házasságból származó és ausztriai főherceg legyen. Ausztriai főherceg (vagy főhercegnő) csak az, ki egyenrangú házasságból származik. Egyenrangú házasság pedig az uralkodó család házi törvényei szerint az, mely az európai uralkodó családok s a német mediatizált fejedelmi családok tagjaival kötött.

14. §. *Különbségek az osztrák és a magyar u. n. pragmatika szankció közt.*

Az osztrák pragmatika szankció, vagyis III. Károlynak osztrák örökös tartományaira nézve 1713-ban lett családi rendelkezése és a magyar 1723:1., II. és III. t.-cikkek által megállapított örökösödés több tekintetben lényegesen külön-

böznek. Az osztrák pragmatika szankció családi rendelkezés, házi szabály, mely a fejedelem abszolút hatalmából eredett. Ellenben a magyar u. n. pragmatika szankció törvény, mely a nemzet által országgyűlésikig elfogadva, a fejedelem-tői szentesítve lett. — Az osztrák pragmatika szankció az örökösödést végső sorban, ha I. Lipót leánymaradékai is kihalnának, kiterjeszti valamennyi Habsburg-házból származó örökösökre. A magyar örökösödési törvények értelmében bizonyos kötelezettségek terhelik: a koronázás, hitlevél kiadása s erre az eskü letevése. Ily köteleiségei az osztrák tartományokban nincsenek. — Az osztrák pragmatika szankcióban a szabad királyválasztás még az egész Habsburg-ház kihaltának esetére sincs biztosítva (tehát az utolsó trónbirtokos jelölhetné ki utódját). Ellenben a magyar trónörökösödési törvényekben a szabad királyválasztás, a kijelölt nőágak kihalta esetére, világosan fenn van tartva a nemzetnek.

15. §. *A koronázás.* Minden örökös király tartozik magát trónraléptekor megkoronáztatni, ez alkalommal királyi hitlevéllel és esküvel is biztosítani a nemzetet, hogy az ország alkotmányát, területi épségét megtartja és az ország törvényei szerint fog uralkodni (1687: L, II., 1723: II, III.).

A trónörökös a király halálával csak örökös király lesz (*hereditarius Rex Hungáriáé*), de nem koronás király. Címe ugyan Felség, az országot kormányozhatja, de kiváltságosztogatás s törvényszentesi (és jogával nem bír. A teljes királyi hatalmat csak a koronázás által nyeri meg a király. A koronázás a következő három részből áll: a királyi hitlevél (felavatási oklevél, diploma inaugurale) kiadásából; magából a tulajdonképeni megkoronázásból, vagyis a koronázási szertartásból és a királyi esküből, melyet a király a kiadott hitlevélre letesz. Koronáz az országgyűlés. A koronázás helye az országgyűlés helye, vagyis Budapest.

A koronázási szertartás római katolikus egyházban, a római katolikus vallás szertartása szerint történik. A koronázásra kitűzött

napon a király az országgyűlés tagjaival és udvarával a koronázásra kijelölt egyházba vonul. A templom ajtajánál a prímás fogadja a főpapasággal s a főoltárnál készített trónhoz vezetik. A király leteszi az egyházi esküt (juramentum de justitia et pace), melyben ígéri, hogy Isten egyházát fent ártja és az igazságot és közbékét megóvja.

Erre a prímás a királyt szentelt olajjal felkeni s ezután a koronázási öltöny (Szent-István palástja, sarui, kardja) ráadatik. A király a nép felé fordul és kivont karddal három kardvágást tesz, jelezvén, hogy az országot és a vallást bárholnán jövő támadások ellen megvédi. Mielőtt a király az oltár legfelső lépcsőjére térdel s a korona a prímás és a nádor vagy helyettese által fejére tétetik. Azután a trónra ültetik s Te-Deumot énekelnek. A tulajdonképeni koronázás befejeztetvén, a király gyalog egy másik templomba megy. Ide érve a királyi széken helyet foglal és a nádor (vagy helyettese) által felhívott néhány honfit, háromszor érintve Szent-István kardjával, arany sarkantyús vitézekké avat. Ezután a király, fején a koronával, palástban, lóra ül s egy kijelölt térre megy, hol jobbját ég felé emelve, baljában a fészületet tartva, a prímás előolvasása után leteszi az esküt az alkotmányra. Ismét lóra szállva, egy emelkedettebb helyre lovagol (királydomb) s Szent-István kardjával a világ négy tája felé négy kardvágást tesz, jeléül, hogy az országot minden támadás ellen megvédi. Bezárja az ünnepélyességeket a koronázási ebéd.

Minden trónra lépő uralkodó köteles királyi *hitlevelet* kiadni (1687: II., III., 1723:1., II., III., 1715: III.). A hitlevél III. Károly óta rendszeren 5. pontból áll és pedig: 1. A király megtartani ígéri a trónöröklést, a koronázást, Magyarország jogait, alkotmányát, törvényes függetlenségét, szabadságát és területi épségét. 2. ígéri a király, hogy a koronát az országban fogja tartani s a törvények értelmében őriztetni. 3. ígéri, hogy Magyarország és társországainak mindazon részeit, melyek már visszaszerezettek s azokat,

melyek vissza fognak szereztetni, az országhoz visszakapcsolja. 4. A király elismeri, hogy menyenyiben a pragmatika szankcióban kijelölt ágak kihalnak, a királyválasztás és koronázás előjoga Magyarországra visszazáll. 5. Megállapíttatik végül, hogy jövőben is a koronázandó örökös királyok kötelesek lesznek ezen hitlevélbeli biztosítások elfogadásai előrebocsátani és arra esküt tenni.

A királyi *eskü* szövege a hitlevéllel együtt becikkelyeztetik.

16. §. *A király kiskorúsága.* Hogy a király mikor veheti át az uralkodást, törvényeink nem állapítják meg. (Az uralkodó család házi törvényei szerint a kiskorúság a 16-ik évvel ér véget). A király kiskorúsága alatt az ország *gyámkormányzója* a nádor (1485: II). A nádori méltóság azonban most nem töltetik be. Adandó esetben tehát az országgyűlésnek (Ausztriával egyetértve) egy kormány s gyámi tanácsot kellene rendelni.

17. §. *A trónról való lemondás.* A trónról való lemondásnak az ország külön értesítése mellett, alkotmányos hozzájárulásával kell történnie (1867: III.). Ha a lemondónak fia van, az követi a trónon; ha nincs, a korona az örökösödési törvények szerint legidősebb fivérére száll át s ha a lemondó királynak a lemondás után fia születik, az csak a lemondás folytán trónra jutott uralkodó egész férfiágának kihalása után következhet az uralkodásban.

18. §. *A királyné s a királyi család.* A királyné is „Felség” (de nem „apostoli”), személye sérthetetlen s osztozik a felségi méltóságban, a király tiszteleti jogaiban, de nem a királyi felségi hatalomban, tehát alattvaló. A királyné is megkoronáztatik, de nem a szent koronával, mely csak vállához érintetik, hanem a házi koronával. Az esztergomi érsek (jobb karján, tenyerén és hóna alatt) felkeni, a házi koronát pedig a veszprémi püspök teszi fejére.

A királyi család többi tagjait a „fenséges magyar királyi örökös herceg (hercegnő)” (*regius princeps Haereditarius Hungariae*) cím illeti

meg, de alattvalók. Kivételes jogállásuk abban nyilvánul, hogy: ők is – a királynéval együtt – különös büntetőjogi védelemben részesülnek, de megsértésök nem felségsértés (1878: V.); ki vannak véve a rendes bíróságok alól s a király felügyeleti, fegyelmi és bírói hatalmának vannak alávetve; személyes viszonyaikban (házasságkötés, lakhelyválasztás stb.) a király házi hatalmának s a házi törvényeknek vannak alávetve.

2. *Az országgyűlés.* 19. §. *Az országgyűlés általában.* Az államhatalom másik főszerve az országgyűlés, mely a nemzettagokból az alkotmány által meghatározott módon alakulva, a főhatalom gyakorlásának részese.

Az országgyűlést a király hívja össze, úgy, hogy királyi meghívólevelet bocsát ki minden (öl évre terjedő) országgyűlés összehívásakor a törvényhatóságokhoz és a külön képviselőküldési joggal bíró városokhoz. Ezt legalább hat héttel az országgyűlés kezdetének kitűzött napja előtt kell kibocsátania (1635: LXXIX.). Az 1848: IV. t.-c. szerint az országgyűlés évenként hívandó össze. Az országgyűlés működését időszakonként megszakítja, új ülészakot kezdvén. Minden évre kell tehát egy ülészaknak esni. Ezenfelül az 1791: III. t.-c. szerint az örökös király (a még meg nem koronázott uralkodó) tartozik elődjének halálától számított hat hónap alatt koronázó országgyűlést összehívni. Ha a király az országgyűlést feloszlatja, három hónap alatt köteles új országgyűlést összehívni. Az országgyűlés működési időtartama öt év s a képviselők az öt évig 1 ártandó egy országgyűlésre és ennek mind az öl évi üléseire választatnak (1886:1.). Az országgyűlés tartásának helye Budapest. Az országgyűlési ülések nyilvánosak (1848: IV.); tárgyalási nyelve a magyar.

20. §. *Az országgyűlés megnyitása, berekesztése, elnapolása és feloszlatása.*

Az országgyűlés megnyitását és az öt év elteltevel berekesztését a király trónbeszéddel személyesen vagy királyi biztos által eszközli.

Az egyes évi ülészakok berekesztésével az országgyűlés működését megszakítja úgy, hogy

munkálkodása a lefolyt ülészakra bezáródik s a következőben újból kezdődik. Ha egy törvényjavaslat tárgyalása félbeszakított, az újból kezdendő. Az egyes évi ülészakok berekesztése és az új ülészak megnyitása is a király által történik királyi leirattal. Az *elnapolásnál* az országgyűlés működése csak ideiglenesen nyugszik, de aztán ott folytatja működését, ahol elhagyta. Az elnapolást kimondhatja a király, vagy maga az országgyűlés is. Ha a király napolta el az országgyűlést, akkor bizonytalan ideig való elnapolásnál az új összehívásig, határozott napig történő elnapolásnál pedig ezen napig nem jöhet össze az országgyűlés. Ellenben ha az országgyűlés maga mondta ki az elnapolást, az elnök 20 tag kívánságára ülést összehívni köteles.

Az országgyűlés *felosztatása* szintén a király joga, ki ezt királyi biztos által felolvasandó királyi leirattal, gyakorolja. A felosztatással az országgyűlés működése egészen véget ér, a képviselők újból választatnak.

Felosztatás esetében köteles a király az új országgyűlést a korábbi országgyűlés felosztatásától számított három hónapon belül összehívni (1848: IV.). Ha pedig korábban osztatja fel a király az országgyűlést, mintsem a minisztérium a zárszámadást és a jövő évi költségvetést előterjesztene s ezek tárgyalattak volna, akkor az országgyűlést még ugyanazon év folyamán, oly időben köteles összehívni, hogy a zárszámadások és a jövő évi költségvetés tárgyalhatók legyenek (1867: X.). Ugyanez áll az esetre, ha a király az országgyűlés évi üléseit előbb napolja el, vagy rekeszti be, mintsem a zárszámadások és a jövő évi költségvetés iránt határozhatott volna (1867: X.).

21. §. *A képviselőház.* Az 1848: V. t.-c., a irendi alapon szervezett képviselőház helyébe az állampolgárok választása útján alkotott képviselőházat helyezte, megállapítván, hogy minden választókerület egy országgyűlési képviselőt válasszon. A választókerületek s így a képviselőház tagjainak száma 435 (1914: XV.). A horvát tartománvgyűlés 10 képviselőt küld saját kebe-

léből az országgyűlésre, ezekkel együtt tehát a képviselőház 475 tagból áll.

22. §. A *választójog*. A választójogot az 1848: V. és az erdélyi 1848:11. t.-cikk szabályozza, majd az 1874: XXXIII. t.-c. Újabbán pedig az 1913: XIV. t.-c. a választójogot egészen újból szabályozza.

Általános kellékek: *a)* a magyar állampolgárság, *b)* a szükséges életkor és *c)* állandó lakóhely.

A választói életkort a magasabb értelmiségiek (a középiskola vagy ezzel egyenértékű tanintézet legfelsőbb osztályának elvégzése vagy oly állás betöltése, melyhez ily képzettség szükséges) huszonegyedik életévük, mások harmincadik életévük betöltésével érik el.

A választói jogosultsághoz megkívánt állandó lakóhelye annak van, aki a törvény hatályosságának területén legalább egy év óta ugyanegy községben lakik, vagy lakással bír. Bizonyos személyeknél azonban bármily rövid ideig tartó lakás elegendő a választói jogosultsághoz.

Különös kellékek. Attól, aki a középiskolának (főgimnáziumnak, főreáliskolának), vagy ezzel tanértékre nézve egyenrangú más polgári vagy katonai tanintézetnek legmagasabb osztályát (évfolyamát) sikeresen elvégezte, vagy akinek olyan állása van, vagy volt, amelyhez ugyané tanintézetek valamelyikének elvégzése szükséges, a választói jogosultsághoz egyéb különös kellék nem kívántatik.

Aki az elemi népiskola hatodik osztályát vagy ezzel egyenlő értékű más iskolát sikeresen elvégezte, annak abban az esetben van választói joga, ha 1. legalább két korona egyenes állami adóval van megróva; vagy 2. iparendély vagy iparigazolvány alapján önállóan ipart űz, vagy kereskedést folytat; vagy 3. olyan alkalmazott, aki: *a)* ipari üzlet vagy vállalat körében bármennyi idő óta, de nem csupán alkalmilag fel-fogadott napszámosként van alkalmazva; vagy *b)* az őstermelés körében vezetőmunkási vagy felügyelői tennivalók végzésére van alkalmazva; vagy *c)* az *a)* és *b)* pont alá nem esik, de köz-

vagy magánszolgálatban ugyanannál a munkaadónál bármely foglalkozás körében legalább három év óta van állandóan alkalmazva; vagy 4. valamely választónak mezei gazdaságában, ipari üzletében vagy vállalatában mint segítő családtag működik; vagy 5. a katonai vagy csendőrségi szolgálatban altiszti fokozatot ért el.

Aki írni és olvasni tud, anélkül, hogy az elemi iskola hatodik osztályát vagy ezzel egyenlő értékű iskolát végzett volna, annak csak akkor van választói joga, ha 1. akár egy adónemből külön, akár több adónemből együttvéve, legalább húsz korona egyenes állami adóval van megróva; vagy 2. iparendély vagy iparigazolvány alapján önállóan ipart üz, vagy kereskedést folytat, ha legalább egy segédmunkást állandóan alkalmaz, vagy akár egy adónemből külön legalább tíz korona, akár több adónemből együttvéve legalább húsz korona egyenes állami adóval van megróva; vagy 3. olyan alkalmazott, ki: *a)* ipari üzlet vagy vállalat körében nem csupán alkalmilag felfogadott napszámosként van alkalmazva, ha vagy iparostanonc volt és a tanviszony befejeztével az iparhatóságtól bizonyítványt kapott, vagy az utolsó öt évi időtartamon belül akár egyfolytában, akár megszakításokkal legalább három éven át ugyanegy ipari munkanemben (szakmában) dolgozott; vagy *b)* őstermelési vezetőmunkás vagy felügyelő; vagy *c)* az *a)* és *b)* pont alá nem esik, de köz- vagy magánszolgálatban ugyanannál a munkaadónál bármely foglalkozás körében legalább öt év óta van állandóan alkalmazva; vagy 4. segítő családtag; vagy 5. kiszolgált altiszt.

Attól, aki írni és olvasni nem tud, az kívánatlik, hogy akár egy adónemből külön, akár több adónemből együttvéve legalább negyven korona egyenes állami adóval legyen megróva.

Közszolgálatára miatt ki vannak véve a választásra jogosultak közül: 1. a fegyveres erőnek és a csendőrségnek állandó vagy ideiglenes tényleges szolgálatban álló tagjai, nem értve azonban ide a fegyveres erő ama tagját, aki fegyvergyakorlatot teljesít s évégből áll tényleges szolgálá-

latban; 2. az állami, törvényhatósági vagy községi rendőrség legénységének tagja.

A választói jogosultságból ki van zárva az: 1. aki gondnokság alá van helyezve, vagy akinek kiskorúsága meg van hosszabbítva; 2. aki elmebeteg, 3. aki esőd alatt áll; 4. aki közjótékony-ságban vagy közsegélyben részesül, illetőleg abban részesült és attól a naptól, amelyen a részesülés megszűnt, egy év még el nem telt, 5. aki, vagy akinek vele közös háztartásban élő felesége bordélyüzletet tart; 6. aki nyilvános helyen botrányt okozó részegség miatt két éven belül öt koronát meghaladó pénzbüntetésre legalább két ízben jogerősen el volt ítélve és az utolsó büntetés kiállításától vagy elévülésétől számított egy év még el nem telt; 7. akinek választói joga az országgyűlési képviselőválasztások érvényessége felett ítélő bíróság határozatával fel van függesztve; 8. aki büntett vagy vétség miatt szabadságvesztés-büntetésre van ítélve; aki feltételes szabadságon van; aki büntett vagy vétség miatt jogerős bírói határozattal elrendelt vizsgálati fogságban van; 9. aki büntett vagy vétség miatt jogerősen szabadságvesztés-büntetésre volt ítélve, a kiszabott büntetés kiállításától vagy elévülésétől számított öt év alatt; 10. aki politikai jogai gyakorlásának felfüggesztésére van jogerősen ítélve, az ítéletben megállapított idő alatt.

Választói jogát csak az gyakorolhatja, aki a választók névjegyzékébe fel van véve. A választói jogot csak személyesen lehet gyakorolni. Minden választónak egy szavazatra van joga.

23. §. *A megválaszt hatóság.* Országgyűlési képviselővé választható az, akinek a választás időpontjában választói joga van, ha életének harmincadik évét betöltötte és a magyar nyelvet szóval és írásban bírja. Aki ezen kellékeknek megfelel, választható akkor is, ha a választók névjegyzékébe nincs felvéve.

Nem választható országgyűlési képviselővé: 1. aki az állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló törvény (1879: L. t.-c.) értelmében az országgyűlés tagja nem lehet; 2. aki az országgyűlési képviselőválasztások feletti bírás-

kodásról szóló törvény (1899: XV. t.-e.) értelmében a képviselői megbízólevélnek be nem mutatása miatt, vagy az összeférhetlenségről szóló 1901: XXIV. t.-c. értelmében a kormánynál való tilos közbenjárás miatt a választás idejében még nem lehet képviselő; 3. aki nyereségvágyból elkövetett bűntett miatt jogerősen három évet meghaladó szabadságvesztés-büntetésre vagy ennél súlyosabb büntetésre volt ítélve; 4. aki a törvényben meghatározott bűntett Vagy vétség miatt jogerősen szabadságvesztés-büntetésre volt ítélve, a kiszabott büntetés kiállításától vagy elévülésétől számított tíz év alatt.

Nem választható országgyűlési képviselővé: 1. aki a választás napjának kitűzése és a választás közé eső időben kir. járásbírósnál, vagy kir. törvényszéknél mint ítélobíró, vagy kir. törvényszék mellett működő kir. *ügyészségnél*, mint ennek tagja volt alkalmazva, abban a választókerületben, amely az illető kir. járásbíró vagy kir. törvényszék területén fekszik; 2. aki az 1. pontban említett időben főszolgabíró, szolgabíró, törvényhatósági joggal felruházott vagy r. t. (rendezett tanácsú) város rendőrkapitánya (főkapitány, kapitány, alkapitány) volt, abban a választókerületben, amely az illető járás vagy város területén fekszik; 3. a fegyveres erőnek állandó vagy ideiglenes tényleges szolgálatában álló hivatalnok; 4. a választási vagy szavazatszedő küldöttségi elnök (helyettes elnök) abban a választókerületben, amelyben a választásnál vagy a szavazatszedésnél közreműködik.

24. §. *A választókerületek és a szavazóköriörök.* Az országgyűlési képviselők választása választókerületenkint történik. Minden választókerület egy képviselőt választ. A választókerületek és székhelyük megállapításáról külön törvény rendelkezik. A választókerületek szavazóköriörökre oszlanak. A szavazóköriöröket úgy kell megállapítani, hogy minden r. t. város és minden olyan nagyközség és körjegyzőség, amelyben a választók száma az 1000-et meghaladja, lehetőleg külön szavazóköriörököt alkosson. A szavazóköriöröket a törvényhatósági bizottságnak, olyan r. t. városok-

ban pedig, amelyek külön választókerületet alkotnak, a képviselőtestületnek közgyűlése állapítja meg a belügyminiszter jóváhagyása mellett.

A választók névjegyzékének elkészítése és évenkénti kiigazítása, úgyszintén a képviselőválasztások előkészítése végett minden törvényhatóságban, továbbá minden olyan r. t. városban, amely külön képviselőt küld, vagy amely két vagy több r. t. városból alakított választókerület székhelye, központi választmányt kell alakítani. A központi választmány az elnökön kívül ott, ahol a választmány hatásköre egy választókerületre terjed ki, 12 tagból, ott, ahol kettőre, 18, ott, ahol háromra, 24 tagból, ha pedig háromnál is több a választókerület, minden további kerület után még két-két tagból áll.

A központi választmány elnöke a törvényhatóság első tisztviselője, r. t. városban a polgármester. A központi választmány minden évben legkésőbb március elsején minden szavazókörre nézve egy vagy több összeíró küldöttséget alakít és megállapítja, hogy az összeíró küldöttség minden szavazókörben mely helyen fog megjelenni. Az összeíró küldöttség munkálata alapján a központi választmány megállapítja az ideiglenes névjegyzéket, azt évente május 16-tól június hó 14-ig közszemlére teszi ki. Ez ellen felszólalások adhatók be május 16-tól ugyané hónap 30-ig bezárólag. A felszólalásokra május 16-tól bezárólag június 14-ig észrevételek adhatók be. A felszólalások és észrevételek felett a központi választmány július 31-ig határoz. Ez ellen panasznak van helye a közigazgatási bírósághoz, mely azokat december 1-éig intézi el s ez által a névjegyzék véglegessé válik.

25. §. *A képviselőválasztás.* Az általános képviselőválasztásokra a belügyminiszter 10 napi határidőt tűz ki oly módon, hogy a rendeletnek a hivatalos lapban közzétételétől a választási határidő zárónapjáig legalább harminc napi időköz, a választások befejezésétől az országgyűlés megnyitásáig pedig legalább tíz napi időköz legyen. A választások a belügyminiszter által

kitűzött tíz napi határidőn „belül minden kerületben megtartandók.

A választásokat a *központi választmány* készíti elő és vezeti. Ez határozza meg a választás *napját*. A központi választmány minden választókerület számára választási küldöttséget választ, amely a választást az egész választókerületben, a szavazást pedig a választókerület székhelyén, illetőleg a választási székhelynek (városi választókerületnek) a központi választmány által meghatározott szavazóköreben vezeti. A szavazásnak a többi szavazóköriben való vezetésére a központi választmány szavazatszedő küldöttségeket választ s megállapítja, hogy melyik küldöttség melyik szavazóköriben működjék.

A választást képviselőjelölés előzi meg. A vonatkozó ajánlatot legkésőbb a választás napját megelőző harmadik napon lehet a választási elnöknek benyújtani. A választási elnök a választási eljárást reggel 8 órakor nyitja meg. Ha csak egy jelölt van, ezt megválasztott képviselőnek jelenti ki. Ha több jelölt van, szavazásnak van helye. A szavazási eljárás minden szavazóköriben reggel 8 órakor kezdődik, Budapest székesfőváros, Fiume városa és kerülete, valamint a törvényhatósági joggal felruházott többi városok választókerületeiben a szavazás titkos. Más választókerületekben a szavazás nyilvános. Megválasztott országgyűlési képviselőül azt kell kijelenteni, aki a szavazatok általános többségét elnyerte. A szavazatok általános többsége az összes érvényes szavazatok felénél nagyobb szám, számításba véve a visszalépett vagy elhalt jelöltre esett szavazatokat is. A képviselőválasztások érvényessége felelt részint a képviselőház, részint a m. kin Kúria bíraskodik. (1848: V., 1899: XV.).

26. §. *Az összeférhetlenség.* (1901:XXIV.) Országgyűlési képviselő nem viselhet oly hivatalt, nem foglalhat el oly állást, mely a korona kijelölésétől, vagy a korona, a kormány vagy kormányközegek kinevezésétől függ és fizetéssel vagy díjjal jár. Kivételnek ez alól: a miniszterek (de nem a közös miniszterek), minden minisztérium egy államtitkára, a budapesti országos in-

lézetek igazgatói, a fővárosi közmunkatanács elnöke, alelnöke és kinevezett tagjai, a budapesti tudomány- és műegyetem tanárai és bizonyos országos tanácsok (közoktatási, képzőművészeti stb.) tagjai. – Országgyűlési képviselő nem lehet: a külállamok diplomáciai vagy konzuli testületének tagja, a főrendiház tagja, kir. közjegyző, a korona kegydíjasa. – A képviselőséggel össze nem férő állást foglalnak el a törvényhatósági és községi tisztviselők, hivatalnokok, továbbá a szerzetes rendek tagjai (a premonstreiek, ciszterciták, Benedekrendiek és kegyesrendiek kivételével). Nem lehet képviselő a hadseregnek (haditengerészetnek) és honvédségnek tényleges szolgálatban álló tagja. Továbbá a képviselők engedélyesi minősége és bizonyos üzleti vállalati állásai, illetve üzleti ügyletei is összeférhetlenséget szülnek, ha a nyereség a kormány befolyásától függ.

Az országgyűlési képviselőséggel össze nem férő helyzetbe jut azon képviselő, ki a választási törvényben felsorolt bűntények miatt jogérvényesei elmarasztaltatott és aki ellen jogérvényesen csőd nyitattott. (1895: X.) Tilos a képviselőnek anyagi előnyökért a kormánynál egyesek érdekében közbenjárni, összeférhetlenségi ügyekben a képviselőház összeférhetlenségi állandó bizottsága és összeférhetlenségi ítélő bizottsága határoz.

27. §. *A képviselőház belszervezete.* A képviselőház egy elnököt, két alelnököt és jegyzőket titkos szavazással tagjainak sorából választ. Az elnök az országgyűlés egész folyamára, a többi tisztviselők csak egy-egy ülőszakra választatnak. (IS IS: IV.) A tanácskozás előkészítése bizottságokban történik. A törvényjavaslatok felett előbb általános vita foglal helyet, ez után következik szakaszonként a részletes tárgyalás. Külön rendelkezések állanak fenn a költségvetés tárgyalására. Határozathozatalhoz 60 képviselő jelenléte szükséges. Minden képviselő interpellációt adhat be s az illető miniszter 30 nap alatt köteles válaszolni. Az elnöknek a karhatalom alkalmazására

A 60 tagból álló, katonailag szervezett képviselőházi őrség áll rendelkezésére (1912: LXVII. t.-e.)

28. §. *A főrendiház.* (1885: VII. t.-c.). Örökös jogon tagjai a főrendiháznak: a) az uralkodóház teljes korú főhercegei; /;) a mágnáscsaládok azon 24-ik évüket betöltött és nagykorú férfitagjai, kik, velük egy háztartásban élő feleségük és kiskorú gyermekeik vagyonát is oda számítva, oly földbirtok tulajdonosai, mely után legalább 6000 K adót fizetnek; c) azon leszármazásuknál fogva magyar állampolgárok és törvényes fiúutódaik, kiknek a megfelelő hercegi, grófi vagy bárói címen kívül a király az örökös főrendiházi tagság jogát is külön adományozta.

Az általuk viselt méltóság vagy hivatal alapján és annak tartama alatt tagjai a főrendiháznak: az ország zászlósai s a pozsonyi gróf, a két koronaőr, a fiumei kormányzó, a királyi Curia elnöke, másodelnöke és a budapesti királyi ítélőtábla elnöke; – a latin és görög szertartású róm. kath. egyháznagyok, a megyés püspökök és a nándorfehérvári és tinnin-i (knin-i) felszentelt püspökök, a pannonhalmi főapát, a jászói prépost és az auraniai perjel; – a görögkeleti egyház egyháznagyjai; – az evangélikus-református és az ágostai evangélikus egyház hivatalban legidősebb három-három püspöke; továbbá az evangélikus-református egyház hivatalban legidősebb három fő gondnoka; az ágostai hitvallású evangélikus egyház egyetemes főfelügyelője és hivatalban legidősebb két kerületi felügyelője; végre az unitárius egyház hivatalban idősebb egyik elnöke (püspöke vagy főgondnoka).

Élethossziglan tagjai a főrendiháznak azok, kiket a király ilyeneknek kinevez. Ezek száma ötvennél több nem lehet.

A főrendiház elnökét és alelnökét a ház tagjai közül, minden országgyűlés tartamára, a király nevezi ki. Határozathozatalra 50 tag jelenléte szükséges.

29. §. *A mentelmi jog.* Az országgyűlési tag törvényhozói hivatása közben lett nyilatkozataiért csak az illető ház által vonható felelős-sége (szólásszabadság). Ellene csak az illető

ház engedelmével indítható fenyítő eljárás, vizsgálat, és a tettenérés esetét kivéve, csak az illető ház engedelmével lehet letartóztatni (sérthetlenség.)

B) *Az államhalalom működése.* 1. A törvényhozás.

30. §. *A törvényhozás általában.* A törvényhozás hatalma a királyt és az országgyűlést együtt és közösen illeti. Törvénykezdeményezési joga van a királynak és az országgyűlés egyes tagjainak.

A törvényt a király szentesíti. E jog csak a koronás királyt illeti meg. (HK. II. 3., 1791: XII.)

A törvény kihirdetését szintén a király eszközli. Ez történik az „Országos törvénytár”-ban. Itt a törvényben hatálybalépése napja kimondva nincsen, kihirdetéstől számított 15 nap múlva lép hatályba.

Törvényhozásilag történik, mindig csak egy évre, az állami *költségvetés* megállapítása. A költségvetés megállapítása nélkül a kormánynak adót kivetni és behajtani nem szabad. (1867: X.) A költségvetési év minden év júl. havának 1-től a következő év jún. havának 30-ig tart. A költségvetés által az országgyűlés döntő befolyást gyakorol a kormányra, megvonhatván tőle a kormányzat vitelének eszközeit. Államkölcsönök felvétele, adótörvények fentartása s megújítása s új adótörvények behozatala, általán minden oly intézkedés, mely az államra vagy az állampolgároknak pénzügyi terheket ró, csak törvényhozás útján eszközölhető. Az adómegszavazás joga az adómegettadás jogát is magában foglalja.

A törvényhozáshoz tartozik a magyar hadseregnek időnkinti kiegészítése s az újoncok megajánlásának joga; az évről-évre történő újoncmegajánlás nélkül újoncozni nem lehet.

Törvények állapítják meg a *közös haderő* fentartására szükséges *újonclétszámot*. (1912: XXX., 1914: VIII.). Az újonclétszám egyfelől a magyar korona országai, másfelől a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok közt a népesség számaránya szerint osztandó fel.

Külön (örvények állapítják meg a honvédség újoncjutalékát (1912. évi XXX. l.-c, 1914: IX.)

Bizonyos nemzetközi szerződések becikkelyezendők: ilyenek a közgazdasági viszonyokat a külállamokkal szabályozó szerződések (kereskedelmi s vámszerződések stb). azok a szerződések, melyek az országra valami terhet rónak és melyek az ország területére vonatkoznak.

2. A kormányzás.

31. §. *A király jogai a kormányzat körül.* A kormányzás és végrehajtás birtokosa a király (HK. II. 3.). A végrehajtó hatalom a királyt még megkoronáztatása előtt megilleti; kiváltságok, nemesség adományozását azonban csak megkoronáztatása után gyakorolhatja (1791: III.). A király azonban a végrehajtó hatalmat a fennálló törvények értelmében (in sensu legum), a törvényes kormányzati orgánumokkal köteles gyakorolni (1608: k. e. X., 1741: XL, 1790: X., 1791: XII., 1848: III.).

A királyt illeti meg a *főfelügyeleti jog* az összes államügyek felett. *Főkegyúri jogánál* fogva a király adományoz minden nagyobb egyházi javadalmat, vagyis kinevezi a valóságos és címzetes érsekeket, püspököket, kanonokokat, világi és szerzetes apátokat és prépostokat. Utólagos pápai megerősítés mellett új püspökségeket állíthat fel. Teljes végrendelkezési szabadságot adhat a javadalmaikat királyi adományozásból bíró papoknak, kik különben csak a vagyon $\frac{1}{3}$ részéről végrendelkezhetnek (Kollonich-féle egyezmény.)

A király mint az egyházak fővédnöke s főpártfogója, ezeket jogaikban megtartja, – ez az egyházvédelmi jog (jus advocatiae s. protectionis).

A királyi tetsvényjognál (jus placeti) fogva a római szentszékek s általában külföldi egyházi hatóságoknak rendeletei csak királyi engedély mellett hirdethetők ki.

Királyi jog a címek, méltóságok, rendek alapítása és adományozása, a kiváltság s nemesség-adományozás. Felségjog a pénzverés és pénzki-

bocsátás joga, de a veretendő pénz mennyiségét, alakját, értékét és súlyát törvény állapítja meg.

A *hadügyek* körében királyi jog mindaz, mi az egész hadseregnek és így a magyar hadseregnek is, mint az összes hadsereg kiegészítő részének, egységes vezérletére, vezényletére és belsővezetetére vonatkozik (1867: XII.).

Királyi jog a hadüzenés és békekötés, továbbá a külügyek intézése, a nemzetközi szerződések kötése, a követek küldése és elfogadása.

32. §. A *király kormánya*. Az 1848-iki alkotmányreform a fennállott központi kormányzések (m. kir. udvari kancellária, m. kir. helytartótanács és m. kir. udvari kamara) megszüntette s megállapította, hogy a király a végrehajtó hatalmat személyesen, független (Ausztriával szemben független) felelős magyar minisztériuma által gyakorolja. (1848: III.).

A minisztérium a miniszterelnökségen kívül a következő minisztériumokból áll: a király személye körüli minisztérium; belügyminisztérium; pénzügyminisztérium; földművelési minisztérium; kereskedelemügyi minisztérium; vallás- és közoktatásügyi minisztérium; igazságügyi minisztérium; honvédelmi minisztérium; a horvát-szlavón tárcanélküli minisztérium.

A miniszterelnököt a király közvetlenül nevezi ki és bocsájta el; a többi minisztert pedig a miniszterelnök előterjesztésére és ellenjegyzése mellett nevezi ki és bocsájta el.

A miniszterek a királyi rendelkezéseket végrehajtják, illetve ezen rendelkezések értelmében utasítást adnak az alsóbb hatóságoknak.

A miniszterek továbbá a királyi rendelkezéseket előkészítik jelentések, előterjesztések által.

A miniszterek a királyi rendeleteket ellenjegyzik. Az 1848: III. t.-cikk szerint a király bármily rendelete, parancsolata vagy kinevezése csak úgy érvényes, ha a Budapesten székelő miniszterek egyike által ellenjegyeztetik. A miniszterekhez tartozik még a tanácsadás.

De a miniszterek a királyi végrehajtó hatalmat mint a király önálló helyettesei is gyakorolják, saját elhatározásuk szerint végzik a végrehajtási cselekményeket.

33. §. *A kormány rendeleti joga és kivételes hatalma.* I. A kormány a végrehajtó hatalmat a/ alája rendelt alsóbb hatóságokkal gyakorolja s ezekkel, valamint az állampolgárokkal szemben őt a rendeleti jog illeti meg.

A végrehajtási rendelettel a kormány valamely törvény végrehajtása iránt intézkedik, tehát közelebbről meghatározza azon módokat, melyek szerint a törvény végrehajtandó. A törvénytöltő rendelet egy már létező törvény hézagait pótolja vagy oly esetben intézkedik, midőn törvény nincsen.

Bizonyos ügyek csak törvényhozás útján szabályozhatók, nem rendeletileg. így az állampolgárok sarkalatos jogainak, szabadságainak, a tulajdon, az adófizetés, a védkötelezettség, a főhatalombani részesedés kérdései rendeleti úton nem szabályozhatók.

A törvényfelfüggesztő rendelet (u. n. szükségrendelet) valamely törvény hatályát ideiglenesen felfüggeszti oly esetben, midőn a törvény hatályának fentartásából az állami érdekekre különben elháríthatlan veszély származna. Szükségrendelet továbbá az oly rendelet is, mely a törvényhozás jogkörébe tartozó ügyben, sürgős szükség esetén intézkedik. A kormánynak ily rendeletek kibocsátására általában nincsen joga. II. Háború idején, sőt ha szükséges, már a háború fenyegető veszélyének okából elrendelt katonai előkészületek esetén a kormány kivételes hatalmat vehet igénybe (1912: LXIII. t.-c), valamennyi tagjának felelőssége mellett. Ennélfogva a kormány kormánybiztosokat nevezhet ki a kivételes hatalommal járó közigazgatási feladatok végrehajtására; az önkormányzatot és a polgárok szabadságjogait nagy mérvben korlátozhatja, a hadiszükségletek fedezésére szükséges összegeket az elkerülhetlen szükség mérvéig az országgyűlés hozzájárulása nélkül előle-

gezhető; e mellett a büntető bíraskodás terén is széleskörű rendkívüli hatalmat vehet igénybe (rögtönbíraskodás, esküdtbíróságok felfüggesztése stb.) A kormány azonban e kivételes hatalom tekintetében is az országgyűlés ellenőrzése alatt áll, mely őt szükség szerint felelősségre vonhatja.

34. §. *A minisztérium ellenőrzése.* Az országgyűlés ellenőrzi a kormány egész működését. A miniszterek kötelesek az országgyűlés mindegyik házának a kívánt felvilágosításokat megadni és hivatalos irataikat vagy magának a háznak, vagy az általa kinevezett bizottságnak megvizsgálása alá bocsátani (1848: III.).

Az országgyűlésnek a minisztérium pénzügyi ellenőrzésére segédorgánuma: az állami legfőbb számvevőszék (1870. évi XVIII., 1880. évi LXVI., 1893. évi XXX., 1914. évi IV. t.-c.), mely áll egy elnökből, alelnökből, tanácsosokból, titkárokból és számvizsgálókból, a szükséges segéd- és kezelőszeméllyel. Elnökét a képviselőház kezdeményezésére az országgyűlés által kijelölt három egyén közül, a miniszterelnök ellenjegyzése mellett, a király nevezi ki élethossziglan; az alelnököt, tanácsosokat, titkárokat a számvevőszék elnökének javaslatára s a miniszterelnök ellenjegyzése mellett, nevezi ki a király. A számvevőszék elnöke az országgyűlésnek felelős minden mulasztásért vagy törvényellenes eljárásért, melyet elkövet, vagy melyről tudomása lévén, az országgyűlésnek be nem jelenti. Vád alá helyezését a képviselőház általános szavazattöbbséggel rendeli el; a bíraskodás ugyanoly módon gyakoroltatik, mint a miniszterekre.

Az állami számvevőszék vezeti az állami főkönyvet, melynek számlái a költségvetés címeinek, fejezeteinek, rovatainak és tételeinek megfelelnek. Továbbá ellenőrzi a közigazgatás minden ágában, hogy: 1. minden számadás a számviteli rendszer szerint kellőleg igazoltatik-e; 2. minden utalványozás csak a költségvetési törvény alapján, annak rendeletei szerint tétetik-e; 3. az utalványozások megfelelnek-e a költségve-

lésben megállapított fejezeteknek és rovatoknak; 1. a kiadások nem haladták-e felül az engedélyezett összegeket; végül 5. vájjon minden megtagarítás csupán a költségvetési törvény átruházási rendelete szerint kezeltetik-e.

A számvevőszék tartozik évenként szeptember 1-ig a megelőző évre vonatkozó *zárszámadást*, összehasonlítva az azon évre megállapított költségvetéssel elkészíteni és észrevételeivel együtt a minisztertanáccsal közölni. A zárszámadást az állami számvevőszék elnökének észrevételeivel s a minisztertanácsnak ezekre vonatkozó határozataival együtt, a miniszterelnök haladéktalanul az országgyűlés elé terjeszti.

35. §. A *miniszterek felelőssége*. A *jogi felelősségnél* fogva a miniszterek megbüntettetnek minden oly tényükért, mellyel a királyi vagy a törvényhozó hatalom jogkörébe lépnek át. A miniszterek feleletre vonathatnak (1848:111.): 1. minden oly lettért vagy rendeletért, mely az állami függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, a fennálló törvények rendeletét az egyéni szabadságot vagy a tulajdon szentségét sérti s általuk hivatalos minőségben követtetik el, illetve adatik ki; 2. a kezeikre bízott pénz és egyéb értékek elsikkasztásáért vagy törvényellenes alkalmazásáért; 3. a törvények végrehajtásában vagy a közcsend és bátorság fentartásában elkövetett mulasztásokért, amennyiben ezek a törvény által rendelkezésükre bízott végrehajtási eszközökkel elháríthatók voltak.

A miniszterek vád alá helyezését a képviselőház rendeli el általános szavazattöbbséggel.

A bíróságot a főrendiház alakítja meg. Választatik tagjai sorából titkos szavazással 36 tag. Ezek közül 12 tagot a képviselőház kiküldöttei, 12-öt a vád alá helyezett miniszter vethet vissza s a megmaradt 12 tag alkotja a bíróságot.

A *politikai felelősség* a parlamentáris kormányzással mellőzhetlenül együtt jár. Ennél fogva a parlament a minisztériumtól megvonja támogatását, megbuktatja (mire legerősebb eszköz a költségvetés megtagadása), ha politikájá-

val, azzal az iránnyal, melyben a minisztérium az ország ügyeit vezeti, nem ért egyet.

36. §. *Az alsóbb hatóságok.* A kormány a végrehajtó hatalmat az alája rendelt alsóbb hatóságokkal gyakorolja.

Az állami hivatalok, királyi alsóbb hivatalok hatósága a királyi kormányzóhatalom kifolyása; ezek hivatalnokai a királyi kormányzat által neveztetnek ki s annak alárendelve fejtik ki működésüket. Miután hatóságuk a királyi kormányzóhatalom kifolyása, azért neveztetnek „királyi”-aknak.

A királyi hivatalokon kívül azonban a végrehajtást az önkormányzati hatóságok is teljesítik, melyek mint a végrehajtásra az alkotmány által meghatározott szervek, hatóságukat nem a királyi kormányzati hatalomtól, hanem egyenesen az alkotmányból, a népnek a végrehajtó hatalom gyakorlásában megállapított részvételéből származtatják. Önkormányzat alatt értjük a bizonyos területen együttlakó polgároknak azt a jogát, melynél fogva az állam felügyelete alatt maguk látják el, saját tisztviselőikkel, a törvény által rájuk ruházott igazgatási teendőket. Az önkormányzat alakjai: a törvényhatóság és a község.

Ezen önkormányzati orgánusok már most vagy saját önkormányzati hatáskörükben járnak el, vagy az állami közigazgatás közvetítőiként szerepelnek s ehhez képest eltérő viszonyuk van a királyi kormánnyal szemben, utóbbi minőségükben attól nagyobb függésben vannak.

37. §. *A törvényhatóságok.* Törvényhatóság az állampolgároknak meghatározott területen önkormányzati joggal bíró testülete, mely az állam felügyelete mellett maga gyakorolja saját területén és tagjaira a hatóságot. Mostani szabályozásuk az 1886: XXI. t.-cikkben foglaltatik. Van 63 vármegye és 26 törvényhatósági joggal bíró város (városi törvényhatóság.)

A törvényhatóságok gyakorolják a törvény korlátai közt: a) az önkormányzatot, b) az állami közigazgatás közvetítését, ezenfelül c) egyéb közérdekű, sőt országos ügyekkel foglalkozhat-

iiak, azokat megvitathatják, azokra megállapodásaikat kifejezhetik, a többi törvényhatósággal és a kormánnyal közölhetik és kérvény alakjában a törvényhozás bármely házához közvetlenül felterjeszhetik.

Önkormányzati jogánál fogva a törvényhatóság: önállóan intézkedik saját belügyeiben, határoz és szabályrendeleteket alkothat és ezeket maga hajtja végre; tisztviselőit választja (a törvényben megállapított kivételekkel); az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítja s a fedezetről gondoskodik. A törvényhatóság saját belügyeiben való önálló intézkedési és határozati joga azt jelenti, hogy a kormányt itt csupán ellenőrzés illeti meg, utasítási joga azonban nincs, érdemlegesen az önkormányzat helyett nem intézkedhetik. A belügyminiszter a törvényhatóságoknak az önkormányzati hatáskörben követett közigazgatási eljárását, belső ügyvitelét és pénzkezelését saját közegei által bármikor megvizsgálathatja. Azok a határozatok, melyekre a törvény megerősítést kíván, csak miniszteri jóváhagyás után hajthatók végre. Ha azonban a miniszter a felterjesztéstől számított 40 nap alatt nem nyilatkozik, a határozat helybenhagyottnak tekinthető. A szabályrendeletek a törvénnyel, a kormány szabályrendeleteivel nem ellenkezhetnek, a községek önkormányzati jogait nem sérthetik és csak akkor léphetnek hatályba az illető miniszter által a bemutatási záradékkal ellátottak.

A törvényhatóság egyetemét a törvényhatósági bizottság képviseli s a hatósági jogokat a törvényhatóság nevében ez gyakorolja. A törvényhatósági bizottság áll fele részben a törvényhatóság területén legtöbb egyenes állami adót fizető nagykorú állampolgárokból (virilisták), fele részben pedig a választóközönség választottaiból.

A törvényhatóság élén a főispán áll, kit a király nevez ki a belügyminiszter előterjesztésére. Az alispán a közigazgatást vezeti, a törvényhatóság legfőbb tisztviselője, végrehajtja a kormányrendeleteket, a törvényhatóságot ő képviseli. Városi törvényhatóságban első tisztvi-

selő a polgármester. Ama lisztviselők, kiket nem a főispán nevez ki, a közgyűlés által (5 évre választatnak). A városi törvényhatóság végrehajtó közege a városi tanács, melynek elnöke a polgármester.

Minden törvényhatóságban közigazgatási bizottság van. Ennek feladata a közigazgatás összhangjára felügyelni, emellett fegyelmi és föllebbezési hatóság. Elnöke a főispán, akadályoztatása esetén az alispán, illetve polgármester. Tagjai részben állami közegek, részben a törvényhatóság tisztviselői.

Budapest székesfőváros kormányszervezete élén (1872: XXXVI. t.-c.) a főpolgármester áll, kit a király által a belügyminiszter ellenjegyzése mellett kijelölt három egyén közül a közgyűlés hat évre választ. A törvényhatósági közigazgatás önálló szervei: a polgármester, az alpolgármesterek, a tanács és a kerületi előljárók. A törvényhatóság jogainak legfőbb képviselője a törvényhatósági bizottság, mely 400 tagból áll. Ennek fele az 1200 legtöbb egyenes állami adót fizető közül, másik fele az összes választók közül hat évre választatik. A főbb törvényhatósági tisztviselőket a törvényhatósági bizottság választja. A kerületekben az előljáróságon kívül a kerületi választmány látja el a közigazgatást.

A törvényhatóság tartozik a kormányrendeleteket végrehajtani. Ha azonban valamely rendeletet a törvényhatóság első tisztviselője (alispán vagy polgármester) a helyi viszonyok miatt célszerűtlennek tart, erről a főispánnak huszonnégy óra alatt jelentést tesz, ki az ügyet a miniszter elé terjeszti. Ha a miniszter rendeletéhez ragaszkodik s az alispán most sem tartaná azt végrehajthatónak, erről jelentést a főispánnak tesz, ki 8 nap alatt rendkívüli közgyűlést hív össze. A közgyűlés felír a rendelet ellen a kormányhoz. Ha azonban a miniszter fenntartja rendeletét, azt a törvényhatóság végrehajtani köteles. Ez esetben csak a végrehajtás után lehet az országgyűlésnél orvoslást keresni. Hasonlóképpen csak a végrehajtás után kereshet orvoslást a törvényhatóság az ország-

gyűlésnél, tehát azonnal és föltétlenül végrehajtandók az oly kormányrendeletek, melyek a szabadságot és tartalékos katonák berendelésére vonatkoznak s melyek az állam veszélyeztetett érdekei miatt halaszthatatlan intézkedést kívánnak, amennyiben ez utóbbi jelleg a rendeletben határozottan ki van fejezve.

Ha a törvényhatóság vagy annak első tisztviselője a kormányrendeletek végrehajtására vonatkozó kötelességét nem teljesíti, a miniszterium felhatalmazhatja a főispánt, hogy a törvényhatóság tisztviselőivel közvetlenül rendelkezhetik. A tisztviselők ez esetben a főispán rendeleteit teljesíteni tartoznak; a nem engedelmeskedő tisztviselőket a főispán vizsgálat alá vonhatja, felfüggesztheti.

Amennyiben a törvényhatóság a kormány-
nak valamely rendeletét, határozatát vagy intézkedését sérelmesnek találja, ez ellen a közigazgatási bíróság előtti eljárásnak van helye, azon az alapon, hogy azzal a kormány (miniszter, vagy ezek bármely közege) a törvényhatóságnak törvényes hatáskörét sérti, a törvényhatósággal szemben valamely hatósági jogot törvényellenesen gyakorol, törvényt vagy más törvényes szabályt sért. (1907: LX. t.-c). A közigazgatási bíróság előtti panaszemelésre a törvényhatósági bizottság közgyűlése vagy tagjainak fele együttesen van jogosítva.

A törvényhatóság nem köteles, sőt tiltva van neki végrehajtani oly rendeleteket, melyek országgyűlésileg meg nem szavazott adók tényleges behajtására és a meg nem ajánlott újoncok tényleges kiállítására vonatkoznak. De az ezekre vonatkozó előmunkálatok megteendők. (1504: I, 1791: XIX., 1886: XXL).

38. §. *A községek.* A község olyan önkormányzati testület, mely a törvényes korlátokon belül belügyeit önállóan látja el s végrehajtja saját területén a törvények, a kormány s a törvényhatóság rendeleteit.

Mai községi törvényünk az 1886: XXII. t.-c. E szerint vannak: 1. városok, melyek rendezett tanáccsal bírnak; 2. nagyközségek, melyek rende-

zett tanáccsal ugyan nem bírnak, de azért a törvény által rájuk ruházott leendőket saját erejükből képesek teljesíteni; 3. kisközségek, melyek a törvény által a községekre ruházott teendőket saját erejükből teljesíteni nem képesek és e célra más községekkel szövetkeznek.

III. A bíráskodás.

39. §. *A király jogai a bíráskodás körül.* A bíráskodás hatalma a királyé, kire ez az uralkodással és kormányzással együtt átruházott. (Hk. II. 3.) A bíráskodás a király nevében történik, a király által kinevezett bírák által.

A királynak a bírói hatalom gyakorlása körül következő jogai vannak: a király nevezi ki az ítélebírákat s az ügyészségek tagjait; főfelügyeletet gyakorol (az igazságügyminiszter útján) a bíráskodásra, hogy a bíróságok kötelességüket szabályszerűen teljesítsék, de magára az ítélkezésre be nem folyhat; gyakorolja polgári perekben a bíróküldés jogát az igazságügyminiszter útján; gyakorolja a kegyelmezés jogát.

A király a bíráskodás körüli hatalmát is a fennálló törvények szerint gyakorolja. Különösen: a bírósági rendszert, a bírói ítéleteket meg nem változtathatja, utóbbiakat sem maga, sem valamely politikai hatóság által felülvizsgálat alá nem vonhatja, azok végrehajtását meg nem akadályozhatja (1791: XII.); a bíróságok illetőségén vagy kerületén meg nem változtathat (1869: IV.) személyeket és ügyeket a rendes bírósági hatóság alól el nem vonhat; a törvény rendes folyamatát meg nem háborgathatja.

40. §. *A bírói függetlenség.* Ezt biztosítja a bírák elmozdíthatatlansága, melynél fogva a bíró hivatalából el nem mozdítható és bejegyzése nélkül ál nem helyezhető, sőt elő se léptethető (18ü9: IV.), Továbbá a bíró (és ügyész) nem lehet országgyűlési képviselő, gyakorló ügyvéd vagy ügynök, közjegyző (1871:XXXV.), nem viselhet

semmi más hivatalt, fizetéses egyházi tisztségei; nem lehel tanár vagy tanító, nem folytathat kereskedést vagy iparüzletet, nem lehet politikai folyóiratnak tulajdonosa, kiadója, szerkesztője, nem lehet tagja valamely politikai vagy munkás-egyletnek, ily gyülekezetekben részt nem vehet; nem lehet az állam által segélyezett vagy biztosított vállalat tulajdonosa, sem más részvénytársulat, kereskedelmi vagy ipartársulatok elnöke, igazgatója vagy más közege; gyámságot vagy gondnokságot csak akkor viselhet, ha ez őt a törvénynél vagy végrendeletnél fogva megilleti.

Nem fogadhat el magánosoktól semmiféle adományt vagy javadalmazást. Közelebbi rokoni viszonyban levők ugyanazon bíróságnál ítélő bírói hivatalra nem alkalmazhatók. A bíró nem ítélhet oly ügyekben, melyekből kárt vagy hasznot remélhet, melyek által vele közeli rokonságban levő személyek érdekelve vannak, melyekben mint tanú, szakértő, képviselő vagy közbenjáró működött.

41. §. *A bírói szervezet.* A bíraskodás el van választva a közigazgatástól. A rendes bíróság és a közigazgatási bíróság, a rendes bíróság és a közigazgatási hatóság, végül a közigazgatási bíróság közt felmerülő hatásköri összeütközésekben a hatásköri bíróság dönt (1907: LXI. t.-c.) Királyi bíróságok: 1. a kir. járásbíróságok, ezek elsőfolyamodású bíróságok, a bírói hatóság egyes bírák által gyakoroltatik; 2. a kir. törvényszékek; bizonyos ügyekben első, másokban másodfokú (végérvényesen is határozó) bíróságok; 3. a kir. Ítéltáblák (az 1890: XXV. t.-c. szerint 11) másod- és harmadfokúlag (végérvényesen is) határozó bíróságok; 4. a kir. Kúria, az egész országra (a horvát-szlavón részek kivételével) kiterjedő hatáskörrel bíró legfőbb bírói hatóság a magán- és büntetőjogi bíraskodásra (1897: XXXIV., 1898:X), 5. a kir. közigazgatási bíróság (1896: XXVI), mely a törvényben felsorolt közigazgatási jogvitákban dönt.

Önkormányzati elemek bevonásával szervezett bíróságok: az esküdtbíróság (1897: XXXIII., XXXIV.) a büntető hatáskörrel bíró törvényszé-

kek mellett; a községi bíróság kisebb értékű polgári peres ügyekre; az ipartestületi békéltető bizottság; a budapesti árú- és értéktőzsde bírósága; a választott bíróságok.

Különleges bíróságok: a főudvarnagyi bíróság, a hatásköri bíróság, a fegyelmi bíróságok, a szabadalmi hivatal bírói osztálya és a szabadalmi tanács, a konzuli bíróságok, a katonai bíróságok, az Osztrák-Magyar Bank választott bírósága.

IV. Horvát-Szlavon-Dalmátországok viszonya Magyarországhoz és autonóm alkotmányuk.

12. §. A *közös ügyek*. Horvát-Szlavonországoknak közjogi viszonyát az 1868-ban Magyarország országgyűlése és Horvátország országgyűlése között kötött egyezmény szabályozza, mely az 1868: XXX, t.-cikkbe foglaltatott (magyar-horvát kiegyezés).

Horvát-Szlavon- és Dalmátországok Magyarországgal egy és ugyanazon állami közösségei képeznek mind Ausztria, mind más államok irányában. Ezen állami közösségnek megfelelőleg a királyság s királyi hatalom Horvát-Szlavon- és Dalmátországokban és Magyarországon egy és ugyanaz, úgy hogy a magyar királyságban a horvát-szlavon-dalmát királyság is bennfoglaltatik. A koronázás és a trónról való lemondás egységesen történik; a koronázás alkalmával a magyar korona összes országai részére az országgyűlésen közös koronázási hitlevél s eskü állapíttatik meg, a kir. hitlevél és eskü azonban horvát nyelven is szövegeztetik; a hitlevél Horvát-Szlavon- és Dalmátországoknak is kiadandó s abban ezen országok integritása és országos alkotmánya is biztosítandó. Az állampolgárság egy és ugyanaz, hasonlóképen az államhatalom. A Magyarország és Horvát-Szlavon- és Dalmát-

országok közti közös ügyekben a törvényhozás és kormányzat közös s a magyar országgyűlés és minisztérium által gyakoroltatik.

Közös ügy első sorban mindaz, mi Szent István koronája országai s Ő Felsége többi országai közt közös (1867: XII.), tehát a külügy és hadügy (amennyiben a magyar állam és Ausztria közt közösek) és az ezekre vonatkozó pénzügy. Közös a királyi udvartartás költségeinek megajánlása: az újoncajánlás, a védrendszert s hadkötelezettséget illető törvényhozás, az intézkedés a hadsereg elhelyezéséről és élelmezéséről. (A társországokban a honvédség vezényelve a horvát, zászlója a horvát lobogó a király nevének kezdőbetűivel s a magyar állam címerével, utóbbi Szent István koronájával fedve.) Közös mind törvényhozási, mind kormányzati tekintetben a pénzügy és pedig az összes adórendszer megállapítása, megajánlása, az adóügyi kezelés, a közös ügyekre vonatkozó állami költségvetés megállapítása s a zárszámadások megvizsgálása, az államadóssági ügy, az egyed-árúságok s királyi jövedelmek (regáliák), az ingatlan államvagyon kezelése, átalakítása, megterhelése és eladása. Közös ügyek a pénz-, ércpénz- és bankjegyügy, a pénzrendszer és az általános pénzláb meghatározása; a bankokat, hitel- és biztosító intézeteket, szabadalmakat, mértéket és súlyt, árúbélyeget és minta-biztosítást, fémjelzést, írói és művészi tulajdonjogot illető intézkedés; a tengerészeti, kereskedelmi, váltó- és bányajog, általában a kereskedelem, vámok, táv-írdák, posták, vasutak, kikötők, hajózás; azon állami utak és folyók ügye, melyek Magyarországot és Horvát-Szlavon- és Dalmátországokat közösen érdeklik; közös továbbá azon kereskedelmi és államszerződések megvizsgálása és jóváhagyása, melyek a Szent István koronája országait egyaránt illetik.

6. Az iparügy rendezésére nézve s házaló kereskedelesre, a nem közkereseti egyesületek ügyében, az útlevelrendszer, az idegenek felett gyakorlandó rendőrség, az állampolgárságot illetőleg csak a törvényhozás közös, de ezekre

nézve a végrehajtás a társországoknak van fenntartva.

13. §. *A társországok képviselete a magyar országgyűlésen.* A magyar országgyűlésre a horvát-szlavón országgyűlés saját kebeléből választ képviselőket és pedig a főrendiházba 3, a képviselőházba 40 tagot.

A képviselők azon egész időszakra választatnak, melyre a képviselőház megbízatása kiterjed s azon esetre, ha a horvát-szlavon-dalmát országgyűlés időközben feloszlattatnék, a társországok képviselői mindaddig tagjai maradnak a közös országgyűlésnek, míg az új horvát-szlavon-dalmát országgyűlés új képviselőket nem választ. – Az Ausztria és Magyarország közti közös ügyeket tárgyaló bizottságba (delegációba) a horvát-szlavón képviselők közül a képviselőházból 4. a főrendiházból 1 tag küldetik ki. – Közös ügyek tárgyalásakor az országgyűlés épületén a magyar lobogó mellé a horvát-szlavon-dalmát lobogó is felvonandó. A közös törvényhozás által alkotott törvények magyar és horvát nyelven szentesítendők, a horvát szöveg a horvát-szlavon-dalmát miniszter és a bán útján a horvát-szlavón országgyűlésnek megküldendő. A kihirdetés azonban a társországokra vonatkozólag is az „Országos törvénytár”-ban történik. – A társországok határai közt a közös kormányzat közegeinek hivatalos nyelve is a horvát és ily nyelvű beadványok Horvát-Szlavonországból a közös minisztérium által is elfogadandók s azokra a válasz ugyanazon nyelven adandó. A magyar korona országai által veretendő pénzen a királyi címbe a „Horvát-Szlavón- és Dalmátországok királya” cím is felveendő. A magyar korona országai közös ügyeinek egyesített jelvénye: Magyarország és Horvát-Szlavon- és Dalmátországnak egyesített címerei.

44. §. *A társországok autonómiája.* A társországok bizonyos ügyekben országos önkormányzattal (autonómia) bírnak. A horvát-szlavón autonómia körébe tartozik törvényhozási és végrehajtási tekintetben a beligazgatás, a vallás- és közoktatásügy, az igazságügy (a bányajog, a

váltójog, kereskedelmi és tengerészeti jog kivételével) s a törvénykezés (a tengerészeti jog kiszolgáltatásán kívül.) – Horvát- és Szlavonországek területén a törvényhozás, közigazgatás és törvénykezés hivatalos nyelve a horvát. A társországok határaik közt belügyeikben saját országos egyesült színeiket és címeröket használhatják, utóbbit Szent István koronájával fedve.

Az autonom igazgatás szervei a horvát-szlavón országgyűlés és a horvát-szlavón országos kormány.

Az országgyűlés egy kamarából áll és tagjai személyes jogú tagok és 88 választott képviselő. – Személyes jogon tagjai az országgyűlésnek: *a)* a zágrábi érsek, a karlócai metropolita és szerb patriarcha, a megyés püspökök és az aurániai perjel; *b)* a megyék élén álló főispánok és túrmezei (turopolyai) gróf; *c)* azon hercegi, grófi és bárói családok férfitagjai, mely családok tagjai a személyes szavazati joggal eddig is bírtak, feltéve, hogy huszonnegyedik életévüket betöltötték, a horvát-szlavón nyelvben jártasak s Horvát-Szlavon-Dalmátországok területén oly földbirtokkal bírnak, vagy oly családi hitbizomány haszonélvezői, melynek földadója legalább 2000 K-t tesz ki. Személyes szavazati joggal bírnak még a magyar főúri családok ama tagjai, kik Horvát-Szlavonországban letelepedtek, valamint azok is, kiket Ő Felsége ezentúl fog főúrákká kinevezni, amennyiben a törvény többi feltételeinek megfelelnek. Ezen tagok azonban jogukat csak az esetben gyakorolhatják, ha a személyes szavazattal bíró tagok száma a negyvennégyet el nem érné. A személyes szavazattal bíró tagok száma legfeljebb negyvenöt lehet. – A személyes jogon megjelenteken kívül áll az országgyűlés a 88 választókerület által választott képviselőből. – Az országgyűlés működési tartama 5 év s a királynak ugyanazon jogai vannak a törvényhozás körül, mint a közös országgyűléssel szemben.

A horvát országos kormány a belügyi, a vallás- és közoktatásügyi és az igazságügyi osztályból áll, minden osztály élén egy-egy osztály-

főnökkel. Az autonóm országos kormány élén a *bán* áll, kit a miniszterelnök felterjesztésére és ellenjegyzése mellett nevez ki a király s ki a horvát-szlavón országgyűlésnek felelős. Katonai hatáskört nem viselhet (1874: XXXIV.). A bán és helyettese (a belügyi osztály főnöke) felelős az országgyűlésnek minden oly cselekvésért vagy mulasztásért, mellyel valamely törvény, különösen a társországok és Magyarország közt kötött közjogi egyezményről szóló állami alaptörvény, szándékosan súlyosan megsértetik, továbbá minden cselekményért és mulasztásért, mellyel a társországok önállása a magyar korona országaival való kapcsolatában vagy ezen kapcsolat szándékosan megsértetik vagy veszélyeztetik. E felelősség terheli az országos kormány illető osztályfőnökét is, ha ily cselekményeknél közreműködik, amennyiben ellenök írásban óvást nem emelt. A vád alá helyezést az országgyűlés mondja ki.

A tárca nélküli horvát-szlavón miniszter képezi a kapcsolatot a király és a horvát-szlavón országos kormány közt. A minisztertanácsnak tagja és a közös országgyűlésnek felelős. A bánnak a királyhoz intézett felterjesztéseit változtatlanul s késedelem nélkül felterjeszti. Ha azonban azt látná hogy a horvát-szlavón országgyűlés és kormány törvényes hatáskörét átlépi, vagy sérti, amennyiben felmerült kételyei a bán meghallgatása után sem oszlattatnának el, egyidejűleg, de elkülönítve a saját, illetve (miután a magyar kormány tagja) a magyar kormánynak észrevételeit a király elé terjeszti. Feladata még a társországok érdekeit a magyar kormánynál képviselni.

45. §. *A horvát-szlavón törvényhatóságok, községek és bíróságok.* A horvát-szlavón törvényhatóságok megyei és városi törvényhatóságok. Mindkettőnek élén a főispán áll, kit a bán előterjesztésére a király nevez ki. Gyakorolják az önkormányzatot és az országos autonómiának, valamint az állami közigazgatásnak orgánumáig A megyei törvényhatóságok hatásköréhez tartozik: az autonóm ügyekben mindazon közigazgatási teendők teljesítése, melyek az országos kormány-

nak fentartva nincsenek, közös ügyekben az állami közigazgatás közvetítése, illetve végrehajtása, az önkormányzatnak fentartott ügyekben az önkormányzat gyakorlása, önkormányzati szabályrendeletek (statútumok) alkotása, ezeken leiül egyéb közérdekű ügyekkel is foglalkozhatnak, e feletti nézeteiket kifejezhetik, azokat más megyékkel és a kormánnyal közölhetik s kérvénnyel az országgyűléshez is fordulhatnak. A törvényhatósági jogokat a megyei közgyűlés gyakorolja. Minden megyében közigazgatási bizottság működik. A tisztviselőket a kormány nevezi ki. Első tisztviselő megyékben az alispán. A megyék járásokra oszlanak, élükön a bán által ki-nevezett járásfőnök áll.

A városi törvényhatóságok közvetlenül az országos kormány alatt állanak s közvetítik a közigazgatást.

Városi törvényhatósági orgánumok: a városi képviselőtestület, a tanács és a választott tisztviselők.

Első tisztviselője a polgármester (Zágráb országos főváros élén a főpolgármester, kit a bán javaslatára a király nevez ki.). – *A községeknek* Horvát-Szlavonországban három csoportja van: városi községek, egyes községek és kerületi községek. A városi községek rendezett tanáccsal bírnak, a megyékbe vannak bekebelezve, a megyei közgyűléseken képviselvék. Élükön a főispán áll, a végrehajtást választott tisztviselőkkel végzik. – Az egyes községek önállóan látják el a községi feladatokat, míg a kerületi községekben e célra több kisebb helység van egyesülve. Községi hatóságok: a községi képviselőtestület és a választott községi előljáró.

A társországok külön *bírósági* szervezettel bírnak. A királyt ugyanazon jogok illetik meg, mint a szorosabb értelemben vett Magyarországon. A bírói hatalom a király nevében gyakorol-tatik, a király nevezi ki az ítélőbírákat és a hét-személyes tábla titkárát, a bán javaslata alapján, s a bán és a horvát-szlavon-dalmát miniszter együttes ellenjegyzése mellett. A bírák független-

sége, elmozdíthatlansága, áthelyezhetlensége és felelőssége szintén biztosítva van. Első folyamodású bíróságok: a kir. törvényszékek és kir. járásbíróságok. Másodfolyamodású bíróság a báni labia Zágrábban. Harmadfolyamodású bíróság a hétszemélyes tábla Zágrábban.

4(5. §. *A társországok pénzügyi viszonya Magyarországhoz.* A 1868: XXX. t.-c.-ben Horvát-Szlavón- és Dalmátországok elismerték, hogy a közös ügyek költségeihez adóképességök arányában volnának kötelesek járulni. Ezen adóképességi arány, ugyanazon adatok alapján, melyek alapján Magyarországnak az Ausztriával való közös ügyek költségeihez való hozzájárulási aránya 1867-ben 10 évre megállapított, ugyanazon időre Magyarországra nézve 93.5, Horvát- s Szlavonországra nézve pedig 6.5%-ban állapított meg. Miután azonban Horvát- s Szlavonorszagok azon összeget, mely a fenti kulcs szerint reájuk esnék, csak úgy fedezhették volna, ha a beligazgatásukra szükséges összegek nagyobb részei is átadnák, Magyarország beleegyezett, hogy a társországok jövedelmeiből a beligazgatási szükségleteken időnkint egyezményileg megállapítandó bizonyos összeg előre levonassék s csak az ez után fenmaradt összeg fordíttassék a közös ügyek költségeire. A legutóbbi egyezmény szerint (1906: X, 1915: XX. az 1916. június végéig terjedő időre) az autonomikus szükségletek fedezésére a horvát közjövödelmek 44%-a fordítandó és csak a fenmaradó 56% adandó át Magyarországnak. Horvát-Szlavonorszagok tiszta jövedelme akként számíttatik ki, hogy minde- nekelőtt a közjövödelmek kezelésével járó kiadások vonalnak le. Nem kerülnek megosztás alá: a határvám jövedelme, a bor- és húsfo- gyasztási adók a Belovármegye katolikus la- kossága által fizetett lelkészi illetmény, a had- mentességi díj.

V. *A magyar korona országainak
államjogi viszonya Ausztriához.*

47. §. *Az összeköttetés múltja.* Magyarország I. Ferdinánd óta rendszeren azt választotta királyivá, ki egyszersmind az osztrák örökös tartományok ura volt, mert a törökök ellen hathatós védelmet remélt nyerni általa. Ez időtől fogva tehát Magyarország és az osztrák örökös tartományok közt az a kapcsolat állott fenn, hogy az uralkodó személye közös volt mindkét államban. Ezt a viszonyt a fiági örökösödést kimondó 1687: II. és III. t.-cikkek annyiban módosították, hogy most már az összeköttetés állandó lett.

Az 1723. év I., II. és III. t.-cikkek (pragmatika szankció) a trónörökösödési jogot a Habsburg-ház kijelölt ágaiban a leányágra is kiterjesztik s egyúttal (az 1867: XII. t.-c. interpretációja szerint) kimondják, hogy azon országok és tartományok és a magyar korona országai feloszthatlanul és elválaszthatlanul együtt birtoklandók. A pragmatika szankció megállapította a közös uralkodóházat; az együttes birtoklást s ez utóbbiból származik a kölcsönös védelem kötelessége is. A pragmatika szankcióból származó közös védelemből azonban a védelem eszközeinek közössége még nem következett. Közös ügyet ez időben se a külügy, se a hadügy, se az ezekre vonatkozó pénzügy nem képezett.

Az 1848: III. t.-c. elismert oly viszonyokat, melyek a pragmatika szankció által létesített kapcsolatnál fogva Magyarországot és az osztrák örökös tartományokat közösen érdeklik s rendel, hogy a király személye körüli miniszter mindezen viszonyokba befolyván, azokban az országot felelőség mellett képviselje. Azonban sem ezen ügyek meg nem jelöltettek, sem a Felső személye körüli miniszter által gyakorlandó befolyás módja közelebbről meg nem határozott.

48. § *A közös ügyek.* Az 1867: XII. t.-c. a pragmatika szankcióban megállapított feloszthatlan és elválaszthatlan együttbirtoklás folytán a közös biztosság együttes erővel leendő védel-

mét és fentartását oly közös és viszonyos kötelezettségnek jelenti ki, mely egyenesen a pragmatika szankcióból folyik. A törvény azonban nemcsak a védelem kölcsönösségét mondja ki, illetve származtatja egyenesen a pragmatika szankcióból, hanem kimondja, hogy ez a védelem nemcsak kölcsönös, de egyúttal közös is legyen.

Megállapítja ezen közös és kölcsönös védelem eszközeit, az ú. n. közös ügyeket s ezek kezelésének módját szabályozza.

Alapfeltételül szolgált azonban, hogy Magyarország törvényes önállósága sértetlenül fentartassék, továbbá hogy az alkotmányosság Ő Felsége többi országaiban is életbelépjen, miután Magyarország azon országoknak csak alkotmányos képviselőjével jöhet bármi közös viszonyra nézve érintkezésbe.

49. §. *A külügy.* Az 1867: XII. t.-c. szerint a pragmatika szankcióból folyó közös és együttes védelemnek egyik eszköze a külügyek célszerű vezetése. Ezen célszerű vezetés közösséget igényel azon külügyekre nézve, melyek az ő Felsége uralkodása alatt álló összes országokat együtt illetik. Ennélfogva a birodalom diplomáciai és kereskedelmi képviseltetése a külföld irányában és a nemzetközi szerződések tekintetében felmerülhető intézkedések mindkét fél (mindkét állam) minisztériumával egyetértésben és azok beleegyezése mellett, a közös külügyminiszter teendői közé tartoznak. Miután azonban a külügyek vezetése csak mint a közös és együttes védelemnek egyik eszköze igényel közösséget és pedig azon külügyekre, melyek az ő Felsége uralkodása alatt álló összes országokat együtt illetik, ennélfogva azon külügyekre, melyek nem érdeklik az ő Felsége uralkodása alatt álló összes országokat s nem a kölcsönös védelemre vonatkoznak, közösség nem áll fenn.

Magyarországnak tehát vannak önálló külügyei is és ezen nem közös külügyekben Magyarország a nemzetközi viszonyokban önállóan fel léphet, mint szerződést kötő fél.

Nem közös a külügyekre vonatkozó törvényhozás. A nemzetközi szerződésekre nézve megál-

lapítja az 1867: XII. t.-c., hogy ezeket mindkét fél saját országgyűlésével közölni tartozik, Az 1867: XVI. t.-c. (vám- és kereskedelmi szövetség Ausztriával), valamint az 1878: XX. t.-c. és későbbi megújításai kimondják, hogy idegen államokkal kötött szerződések, melyek a közgazdasági viszonyokat a külföld irányában szabályozzák: a kereskedelmi, vám, hajózási, konzulátusi, posta- és távírdaszervizok, tartamuk egész idejére mind a magyar korona országaira, mind Ő Felsége többi királyságaira nézve egyaránt kötelező erővel bírnak. Ilyenmő újabb szerződések mindkét törvényhozó testület alkotmányos jóváhagyására szorulnak. A közös külügyminiszter a közös ügyeket mindkét állam minisztériumával egyetértésben és ezek beleegyezése mellett köteles vezetni; a magyar kormány befolyásának érvényesítése a miniszterelnök feladata.

50. §. A *hadügy*. Az 1867: XII. t.-c. szerint a közös védelemnek másik eszköze a hadsereg s az erre vonatkozó intézkedés, egy szóval: a hadügy. Ő Felségének a hadügy körébe tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán mindaz, ami az egész hadseregnek és így a magyar hadseregnek is, mint az összes hadsereg kiegészítő részének, egységes vezérletére, vezényletére és belső szervezetre vonatkozik, Ő Felsége által intézendőnek ismertetett el.

Nem közös a hadügyre vonatkozó törvényhozás. Ugyanis a királynak a hadsereg vezényletére, belső szervezetre vonatkozó alkotmányos jogaira nézve is fennáll a törvényhozási szabályozás lehetősége. Továbbá egyenesen fentartotta magának az ország: a magyar hadsereg időnkinti kiegészítésének s az újoncok megajánlásának jogát, a megajánlás feltételeinek és a szolgálati időnek meghatározását, úgyszintén a katonaság elhelyezését és élelmezését illető intézkedéseket mind a törvényhozás, mind a kormányzat körében. A védelmi rendszernek megállapítása és átalakítása Magyarországra mindig csak a magyar törvényhozás beleegyezésével történhetik. Miután azonban az egész hadsereg szervezetenként összefügg, ennél fogva a törvény kimondja,

hogy az ily megállapítás és annak átalakítása célszerűen csak egyenlő elvek szerint történhet. Ezért minden esetben a két minisztérium előzetes megállapodásai után egyenlő elvekből kiinduló törvényjavaslat terjesztendő a két törvényhozás elé. A törvényhozások nézeteiben netán előforduló eltérések küldöttségek által egyenlítettnek ki. De ha nem sikerülne a meg-egyezés, egyik állam sem köteles magát a másiknak alárendelni. Nem képez közös ügyet a magyar hadsereg egyes tagjai mindazon polgári viszonyainak, jogai és kötelezettségeinek szabályozása, melyek nem a katonai szolgálatra vonatkoznak. Nem közös ügy a hadsereg létszámának megállapítása, miután a hadsereg kiegészítésének joga az országgyűlésnek világosan fentartott.

51. §. *A pénzügy.* A pénzügy annyiban van elismerve közösnek, amennyiben közösek azon költségek, melyek a közöseknek elismeri tárgyakra fordítandók. Továbbá közös lesz a hitel-ügy oly esetekben, midőn mind Magyarország, mind ő Felségének többi országai, a fenforgó körülmények közt, saját érdekükben célszerűnek fogják látni valamely új kölcsönt együtt és közösen felvenni, ily kölcsönöknél mindaz, mi a szerződés megkötésére s a felvett pénznek miként használására s visszafizetésére vonatkozik, közösen fog elintéztetni. De annak előleges elhatározása, hogy valamely kölcsön közösen vétessék-e lel, Magyarországra nézve minden egyes esetben a magyar országgyűlést illeti.

52. §. *A delegációk.* A közös ügyek tárgyalására Magyarország sem birodalmi tanácsot, sem bármi néven nevezhető közös vagy középonti parlamentet célszerűnek nem tartott s alapelvül tüzetett ki, hogy egyrészt a magyar korona országai *együtt*, másrészt az osztrák örökös tartományok együtt úgy tekintessenek, mint két külön és teljesen egyenjogú fél; ennél fogva a két fél közt a közös ügyek kezelésére nézve mellőzhetetlen feltételként a paritás mondatott ki. A közös ügyek tárgyalására a magyar országgyűlés saját kebeléből egy meghatá-

rozott számú bizottságot (delegáció) választ és pedig az országgyűlés mindkét házából, ő Felsége többi országai és tartományai is egy ugyanannyi tagból álló bizottságot választanak. A bizottság tagjainak száma egy-egy részről hatvanat meg nem haladhat. Nálunk negyven a képviselőház, húsz a főrendiház tagjai sorából választatik. Öt tag a horvát-szlavón képviselők közül választatik és pedig négy a képviselőház, egy a főrendiház részéről. Egyúttal póttagok is választatnak s meghatározatok a sorrend, melyben a póttagok behívandók lesznek, ha egy rendes tagsági hely megürül. A választás csak egy évre, illetve az országgyűlés egy ülészakára történik s az év leteltével, illetve az ülészak megszűntével a bizottságnak is minden hatásköre megszűnik. Tagjai azonban ismét megválaszthatók. Az esetben, ha valamelyik országgyűlés feloszlatatnék, a feloszlattott országgyűlésnek delegációja is megszűnik s az újabb országgyűlés új bizottságot választ.

A bizottságokat ő Felsége hívja egybe, üléseit ő nyitja meg, azonos tartalmú trónbeszédet inlézván külön-külön mindkét bizottság tagjaihoz. Mindegyik bizottság külön választja meg elnökét, tollvivőjét és más hivatalos személyzetét s maga állapítja meg ügyrendjét. Mindegyik bizottság külön tartja üléseit s a bizottsági tagok abszolút többségével hozza határozatait. A két bizottság egymással, együttes ülésben nem tanácskozhatik, hanem egymással írásbelileg közlik határozataikat s véleményeltérés esetében írásbeli üzenetekkel igyekeznek egymást felvilágosítani. Ha ezen írásbeli üzenetek útján a véleményeltérés megszüntethető nem lenne, akkor a két bizottság együttes ülést tart, de csakis szavazás végett. Ily együttes ülés három üzenetváltás sikertelensége esetében mindegyik bizottság \$4tal kívánható. Határozathozatalra mindegyik delegáció tagjai kétharmadának jelenléte kívánatik meg s abszolút többség szükséges. Ha ípedig valamelyik delegációból egy vagy több lîag ^ hiányzik, ily esetben köteles a másik delegáció is tagjainak számát úgy leszállítani,

hogy tagjaik száma egyenlő legyen. A bizottságok ülései rendesen nyilvánosak. Határozat csak nyílt ülésben hozható. A közös ügyek tárgyalására küldött bizottság a kijelölt ügyekben és módon az országgyűlést Ő Felsege többi országainak irányában képviseli. A bizottság előleges utasítások által meg nem köthető. A delegáció tagjainak mentelmi jogát a törvény biztosítja.

A bizottságok hatásköréhez csak azon tárgyak tartoznak, melyek a törvényben közösekül jelöltettek meg s mint ilyenek határozottan a bizottsághoz vannak utasítva. Ezeken túl a bizottságok intézkedéseikben nem terjeszkedhetnek és a magyar országgyűlés és kormányzat (valamint természetesen az osztrák birodalmi tanács és minisztérium) részére fentartott ügyekbe nem avatkozhatnak. A bizottság főfeladatát a közös ügyek költségeinek megállapítása, a közös költségekre vonatkozó zárszámadások felülvizsgálata és a közös minisztérium ellenőrzése, esetleg feleltrevonása képezi. A közös minisztériumnak jogában áll s midőn erre felszólíttatik, köteles is mindegyik bizottságnál megjelenni, felelni és szóval vagy írásban s ha az kár nélkül történhetik, a szükséges iratok előterjesztése mellett is felvilágosításokat adni.

A közös ügyekre vonatkozó költségvetést a közös minisztérium mindkét állam felelős minisztériumának befolyásával készíti. A bizottságok külön tárgyalják, észrevételeiket egymással írásban közlik s amely pontra nézve meg nem egyeznek azt együttes ülésben közös szavazással határozzák el.

A bizottságok által megállapított költségvetést az egyes országok többé tárgyalás alá nem vehetik, hanem mindegyik állam köteles a megállapított arány szerint rá eső részt viselni. Ez összegek, melyek a megállapított közös költségvetésből Magyarországra esnek, a magyar, országgyűlés elé terjesztendő költségvetésbe a minisztérium által szintén felvételnek. Csakhogy ezen költségek a mennyiségre nézve vitatás alá többé nem vehetők. A közös költségek fedezé-

sére szolgáló részi a magyar pénzügyminiszter havonként a közös pénzügyminiszterhez átteszi és pedig azon arány szerint, melyben a közös költségek összege az országos költségek összegéhez áll.

A bizottság fejedelmi jóváhagyással „megerősített és jóváhagyott” határozatai kötelező erővel bírnak. Az ily megerősített határozatokat azonban Ő Felsége mindegyik országgyűlésnek az illető minisztérium által adhatja tudtára. Ezeket Magyarországon Ő Felsége csak a magyar minisztérium által hajthatja végre.

53. §. *A közös miniszterek.* Az 1867: XII. t.-c. rendeli, hogy egy közös minisztérium állítandó fel azon tárgyakra nézve, melyek mint valóságközösek, sem a magyar korona országainak, sem Ő Felsége többi országainak külön kormányzata alá nem tartoznak. E minisztérium a közös ügyek mellett sem egyik, sem másik államnak külön kormányzati ügyeit nem viheti, azokra befolyást nem gyakorolhat.

A közös külügyminiszter a külügyek kezelésében Ő Felségének segédorganuma. Ő szokott továbbá elnökölni azokon az u. n. közös miniszteri tanácskozásokon, melyeken a közös minisztereken kívül a két állam miniszterei is résztvesznek. A külügyek igazgatásában a közös külügyminiszter orgánumai: a nagykövetek, követek és meghatalmazott miniszterek, miniszterrezidensek, diplomáciai ügy⁷ivők és az utóbbi jelleggel bíró konzulok.

A hadseregre vonatkozó jogait a Felség a közös hadügyminiszter által gyakorolja. A hadi tengerészet ügyeit a hadi tengerészeti főparancsnok, ki a hadügyminisztérium tengerészeti osztályának vezetője, közvetlenül Ő Felségének alárendelve intézi.

A közös pénzügyminiszterhez tartozik: a közös ügyek költségvetését a két kormány befolyásával elkészíteni és a delegációk elé terjeszteni, a költségvetést a megállapított arányban a két államra kivetni, az egyes államok által beszolgáltatott összegeket átvenni és felhasználni, a közös, jótállás alatt levő függő államadósságot

kezelni, továbbá amennyiben a két állam közös kölcsön felvételét elhatározza, ennek felvételénél eljárni. A közös pénzügyminiszterre van bízva még Bosznia és Hercegovina adminisztrációjának vezetése is.

Az uralkodónak valamely közös ügyben teli rendelkezéséhez egy közös miniszter ellenjegyzése szükséges. Magyar miniszter nem ellenjegyezhet egy közös miniszter helyett, de ez sem egy magyar miniszter helyett.

A közös minisztérium minden tagja felelős mindarra nézve, ami hatásköréhez tartozik; az egész minisztérium is együtt felelős oly hivatalos intézkedéseiről, melyeket együtt állapított meg. A közös pénzügyminiszter felelős az általa átvett összegeknek a kitűzőit célokra leendő fordításáért.

Úgy a magyar, mint az osztrák országos bizottságnak joga van a közös minisztereknek perbefogását indítványozni. Ha az egyik bizottság a vád alá helyezést elhatározza, ezen határozat közöltetik a másik bizottsággal s ha az szintén elfogadja, ez jogérvényes. Mindegyik bizottság az illető országnak a bizottságon kívül álló független, törvénytudó polgárai közül külön huszonnégy tagot javasol. Mindegyik bizottságnak jogában áll a másik bizottság által javasolt huszonnégy tag közül tizenkettőt törölni; a vádlottak együtt és összesen szintén tizenkét tagot vethetnek vissza, mindegyik delegációból hat tagot s az így megmaradt tagok (12) lesznek a pernek bírái.

54. §. *A kvóta.* A közös költségekhez való hozzájárulás aránya (kvóta) időről-időre létrejövő alku, megegyezés által állapíttatik meg. E végből a két állam országgyűlése által egy-egy hasonló számú tagokból álló küldöttség választatik. Ezen két küldöttség, a felelős minisztériumok befolyásával, részletes adatokkal támogatóit javaslatot készít.

Megegyezvén a küldöttségek, a javaslat a két állam törvényhozása elé terjesztetik. Mindegyik országgyűlés az illető minisztériumok útján közli határozatait a másik országgyűléssel s ha a

megállapodás sikerül, akkor az egyező javaslatok, mint a két országgyűlés által elfogadott törvényjavaslatok, terjesztetnek Ő Felsége elé szentítés végeit.

Ha azonban a két küldöttség egymással megegyezni nem tud, mindegyik küldöttség javaslata mindkét országgyűlés elé terjesztetik és ha a két országgyűlés se tudna megegyezni, akkor az előterjesztett adatok alapján Ő Felsége határozza meg az arányt.

Ily módon kötöttet először 1867-ben megegyezés (1867: XIV. t.c.) tíz évre (1868 jan. 1-től 1877 dec. 31-éig, ennek értelmében Magyarország 30%-al, Ausztria pedig 70%-al járult a közös költségekhez.) A jelenlegi megegyezés szerint, mely 1908 január 1-től 1917 december 31-ig érvényes, Magyarország 36.4%-al, Ausztria pedig 63.6%-kal járul a közös költségekhez. (1907: LV. t.-c.) A közös költségek fedezésére szolgál mindenekelőtt a vámjövédék tiszta jövedelme, továbbá a közös igazgatás és közös aktívák jövedelme.

55. §. *A közös egyetértéssel elintézendő ügyek.* Az 1867: XII. t.-c. szerint azon ügyeken kívül, melyek a pragmatika szankcióból kiindulva közösen elintézendőknek tekintetnek, vannak még más oly fontos ügyek, melyek közösége nem folyik ugyan a pragmatika szankcióból de melyek részint a helyzetnél fogva, politikai tekintetből, részint a két állam érdekeinek találkozása következtében célszerűbben intézhetők el közös egyetértéssel, mint külön. Ilyen közös egyetértéssel elintézendő ügyeknek mondattak ki 1867-ben: az osztrák államadósság ügye, a vám- és kereskedelmi ügyek s a bankügy.

56. §. *A vám- és kereskedelmi ügyek.* Az 1867: XII. t.-c. szerint a kereskedelmi ügyek közösége nem foly a pragmatika szankcióból, mert annak értelmében a magyar korona országai saját felelős kormányuk és törvényhozásuk által szabályozhatnák kereskedelmi ügyeiket. Miután azonban Magyarország és Ő Felsége többi országai közt az érdekek kölcsönös érintkezései fontosak és számosak, kész Magyarország arra,

hogy a kereskedelmi ügyekre nézve egyfelől a magyar korona országai, másfelől Ő Felsége többi országai közt időnkint vám- és kereskedelmi szövetség köttessék. E szövetség állapítaná meg azon kérdéseket, melyek a kereskedelemre vonatkoznak s meghatározná az egész kereskedelmi ügy kezelési módját. A szövetség megkötése kölcsönös alku által történék, oly módon, miní kél egymástól jogilag független ország hasonló egyezkedései történnek. A két fél felelős minisztériumai közös egyel értéssel készítik meg a szövetségi részletes javaslatot s azt mindegyik fél az illető országgyűlés elé terjeszti s a két országgyűlésnek megállapodásai lesznek Ő Felsége szentesítése alá terjesztendőek. Amennyiben ezen tárgyak felett az egyezkedés nem sikerülne, az ország önálló törvényes intézkedési jogát magának fentartja s minden jogai e részben is sértetlenek maradnak. A vám- és kereskedelmi szövetség első ízben az 1867: XVI. t.-cikkkel létesítettett, mely azután több ízben megújítottatt. Az 1897. év végével Magyarországra az önálló vámterület jogi állapota következett be, miután új vám- és kereskedelmi szövetség nem jött létre. De a vámterület egységét Magyarország egyoldalú elhatározásával fenntartotta, a viszonság” feltétele mellett, az 1907. év végéig (1899: XXX. t.-c.) 1908 január 1-ével az önálló vámterületnek tényleg is be kellett volna következni, de miután az akkori kormány 1917-ig terjedő érvénnyel a külállamokkal kereskedelmi szerződéseket kötött, bár időközben (1907: LUI. t.-c.) Magyarország autonóm vámtarifája is elkészült, az önálló vámterületre áttérni nem lehetett.

Ez idő szerint a magyar korona országai és a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok közt a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyokat az 1908: XII. t.-cikkbe foglalt *vám- és kereskedelmi szerződés* szabályozza.

Mindkét állam területét a szerződés tartama alatt egységes vámhatár veszi körül. A közgazdasági viszonyok tárgyában a külfölddel kötött szerződések (kereskedelmi, hajózási, vám-, konzulátusi szerződések) mindkét államra egyformán

kötelező erővel bírnak. Jövőben az ily szerződések a közös külügyminiszter által köttetnek, de fennmarad a törvényhozások alkotmányos hozzájárulása. Az ily szerződéseket a közös külügyminiszter, illetőleg egy közös képviselő és a két kormány egy-egy képviselője írja alá. A i'övasútak mindkét államban egyenlő elvek szerint építendők, tartandók üzemben és igazgatandók. A kikötőügyi és tengeri közegészségügyi közigazgatásra, a tengeri hajózásra, a tengeri egészségügyre, tengeri halászatra egyenlő szabályok alkalmazandók. Az összes konzulátusi ügyeket a közös külügyminiszter vezeti. Konzulátusok felállításánál a külügyminiszter a két kereskedelmi miniszterrel egyetértőleg jár el. A só- és dohányjövedék és azon közvetett adók, melyek az ipartermelésre közvetlen befolyással vannak (a sör-, szesz-, ásványolaj- és cukoradó) mindkét állam területén egyenlő törvények és igazgatási rendszabályok szerint kezeltetnek és csakis közös egyetértéssel változtathatók meg. Ha a szerződés tekintetében a két kormány közt oly nézeteltérés merülne fel, melyet nem tudnak kiegyenlíteni, a kérdésben választott bíróság határoz. A szerződés 1908 január 1-én lépett életbe és 1917 december 31-ig marad hatályban.

57. §. *A bankügy.* Az önálló jegybank felállításának joga úgy Magyarországot, mint Ausztriát megilleti. E jogról azonban ideiglenesen mindkét állam lemondott s a bankjegyek kibocsátásának kizárólagos joga 1878-ban az Osztrák Magyar Bankra ruháztatott. A bank szabadalma ismételten meghosszabbított, legutóbb 1911. évi január 1-től 1917. évi dec. 31-ig. (1911: XVIII. törvénycikk.)

Az osztrák-magyar banknak mindkét államban egyaránt feladatát képezi a pénzforgalom szabályozásáról, a fizetések kiegyenlítésének megkönnyítéséről, a hitelszükségletek kielégítéséről gondoskodni, a készfizetések fenntartását biztosítani. A bank székhelye Bécs, de minden üzletágra főintézetek állanak fenn Bécsben és Budapesten. Emellett a bank köteles mindkét államban fiókokat felállítani.

58. §. *A magyar és osztrák állam viszonyának jogi jellege.* Az 18G7: XII. t.-c. a pragmatika szankciót fogadja el kiindulási pontul; a pragmatika szankció pedig Magyarország alkotmányos önállóságát sértetlenül fentartja. Elismeri az 1867: XII. t.-c, hogy eddig a közös viszonyokra a magyar országgyűlés és a magyar király intézkedtek, emellett ismételve kiemeli Magyarország közjogi önállóságát. Az országgyűlés Ő Felsége többi országaival, mint alkotmányos népekkel, mindkét fél függetlenségének megóvása mellett akar érintkezni. Alapeszméje a törvénynek, hogy egyrészlől a magyar korona országai együtt, más részlől Ő Felsége többi országai és tartományai együtt úgy tekintessenek, mint két külön s teljesen egyenrangú fél s ezt a közös kiindulási pontul szolgáló pragmatika szankcióból származtatja, mellözhetlen feltételül a paritást tűzi ki. Majd kijelenti, hogy kész az ország Ő Felsége többi országaival, mint szabad nemzet szabad nemzettel egyezkedésbe bocsátkozni; a magyar korona országai, mint a fejedelem többi országaitól jogilag külön álló országok említettnek; végül a közös ügyekre s azok kezelési módjára vonatkozó összes határozatok egyik alapfeltételül az ország alkotmányának fentartását tűzi ki.

Magyarország és Ausztria fejedelme ugyanazon egy fizikai személy, az egy természetes személyben azonban kettős fejedelmi minőség egyesül. A fejedelmi hatalom semmi részében nincs eggyéválva; megszerzése, a fejedelmi szerv megalakulása más módon történik mindkét államban; tartalmára, alkotmányszerű gyakorlatára a két állam külön alkotmányszabályai mérvadóak. A kettős fejedelmi minőségnek megfelelőleg a természetes személyében közös uralkodó címe: „ausztriai császár és Magyarország apostoli királya.”

A két állam külön ügyeiben az illető állam fejedelmi hatalmának alkotmányszerű tartalmát gyakorolja, A közös ügyekben pedig mint magyar király és ausztriai császár jár el, kettős fejedelmi hatalmat gyakorol, azonban kettős feje-

dclmi minősége ezekben az ügyekben is megkülönböztetve van. Ez részben külsőleg is kifejezésre jut, így a delegációk összehívásánál, határozataik megerősítésénél.

Amint nincs közös államhatalom, úgy nincs közös államterület sem, hanem a magyar korona országainak és az ausztriai államnak területe. Nincs továbbá közös állampolgárság, a magyar állampolgár Ausztriában idegen és viszont.

Magyarország és Ausztria viszonyában új állam nem alakult, annak egy eleme sincs jelen, nem lévén közös államterület, közös állampolgárság és közös főhatalom. Csak a szövetségi célra való tekintettel van módosítva az államhatalom gyakorlása (t. i. a közös ügyekben) s a szövetségi célra közös intézmények (a delegációk és közös minisztériumok) állanak fenn. Ennélfogva a két állam kapcsolata lényegében államszövetséget képez s mint ilyen nemzetközi jogi, nem államjogi jellegű.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
I. A terület.....	9
II. A nép.....	11
III. Az államhatalom	19
A) Az államhatalom főtenyezői	
1) A király	20
2) Az országgyűlés.....	26
B) Az államhatalom működése	
1) A törvényhozás	36
2) A kormányzás.....	37
3) A bíráskodás.....	46
IV. Horvát-Szlavon-Dalmát országok viszonya Magyarországhoz és autonóm alkotmányuk...	48
V. A magyar korona országainak államjogi viszonya	55